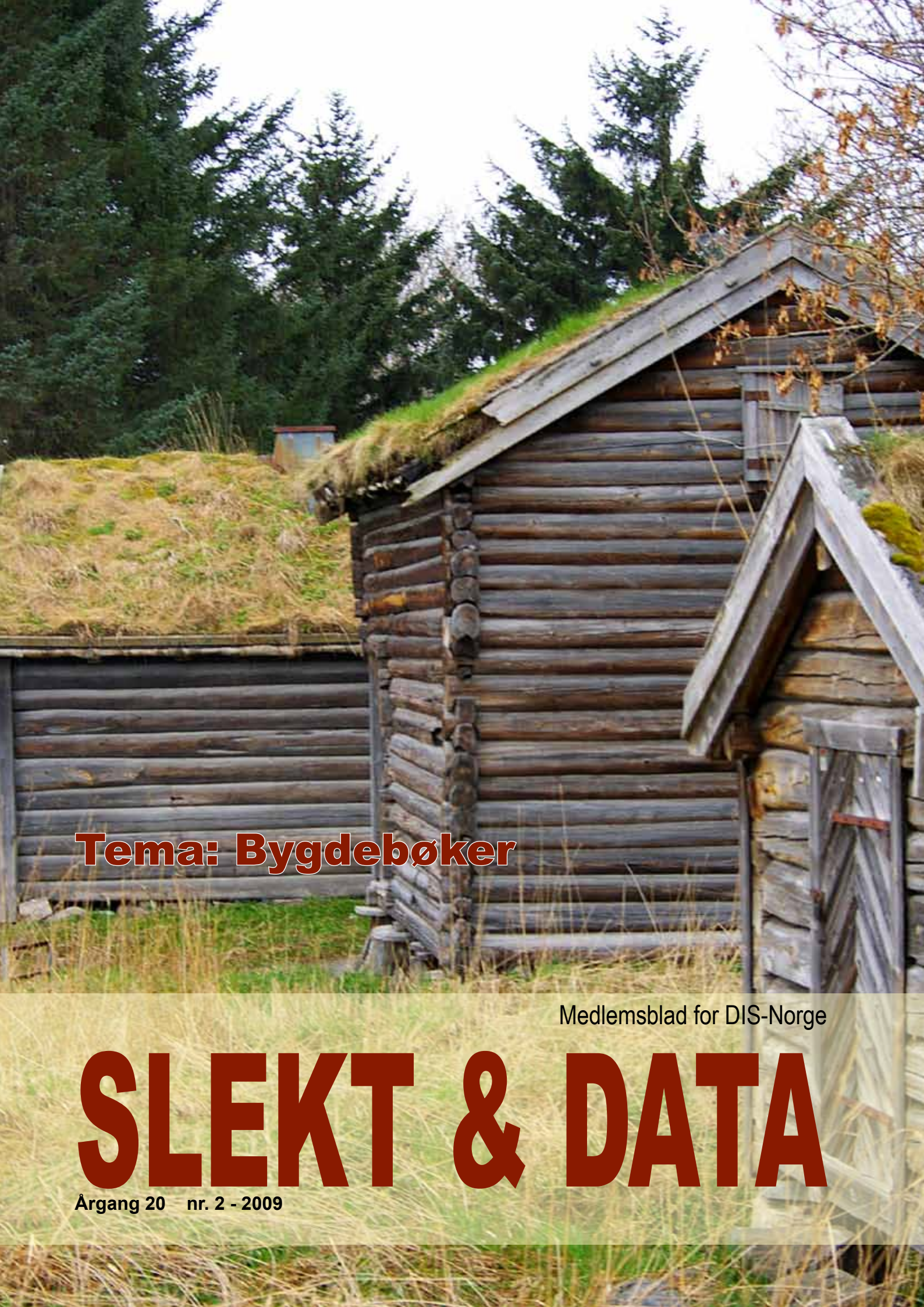

Tema: Bygdebøker

Medlemsblad for DIS-Norge

SLEKT & DATA

Årgang 20 nr. 2 - 2009

Redaktøren har ordet

For mange er bygdebøkene det første møtet med slektforskningen. De har et navn eller to som de vil sjekke, så oppdager de kanskje at der var det noen de ikke har hørt om. Da melder spørsmålene seg: Hvem var de og hva hendte med de? Bygdebøkene bidrar til å finne svaret på disse og mange andre spørsmål som dukker opp. Derfor har vi valgt å ha bygdebøker som tema for dette nummeret av «Slekt og data».

I mangfoldige timer har ivrige slektforskere sittet sammenkrøllet i sofaen og bladd seg gjennom flere hundre sider på jakt etter slektninger som de har hørt om. Innimellom snapper de opp litt historie, om stien som ble til vei, om den første skolen i bygda og om arbeidet på gården. Selv om disse miljøene ikke fysisk er der i dag, så er de bevart mellom permene, tilgjengelig for oss som lever i dag. Det er disse miljøene våre forfedre levde i og hvor de hadde sitt daglige virke. Gjennom foredrag og innsamling av muntlig og skriftlige kilder har forfattere bidratt til formidling av utviklingen som har funnet sted i lokalsamfunnet. Dette har også ført til økt bevissthet omkring det å ta vare på de

lokale tradisjoner og kulturskattene. Etter foredragene er det mange som roter gjennom gamle papirer og fotografier mens den eldre generasjonen mimrer om den gangen de var unge og forteller om barne- og ungdomstid, og et arbeidsliv som er så annerledes enn det som er i dag. Det blir noe mer enn bare opplisting av navn, hvor de bodde og når der døde. Historiene er med på å gi liv til disse personene. Hva var de opptatt av? Hvordan var arbeidsdagen deres og hvordan formet hverdag og helligdag livet deres? Gjennom erindringene blir vi kjent med lokalsamfunnet på en helt annen måte enn bare ved å høre masse navn.

Bygdeboka er derfor ikke bare en bok som tar vare på den gamle norske tradisjonen, den bidrar også til at ny informasjon dukker opp. Dette er viktig informasjon for slektforskerne siden bygdeboka ofte er det første stedet de søker til i jakten på slekta. Der finner de både hvor familien bodde og hvem de giftet seg med. Dette er informasjon som stadig blir oppdatert etterhvert som kirkebøker, skifteprotokoller og andre offentlige kilder blir gransket. En opplysning her blir korrigert, den og den familien

fikk en eller flere unger i tillegg til de fire som står listet opp under bruk nr. 3 på side 367. Navn blir nedtegnet og nye kilder ført i kildehenvisningene. Sammen med kildene hjelper bygdeboka oss til å komme et skritt videre i jakten på slekta. Derfor er bygdebøkene et viktig bidrag innenfor historie og slektforskning. Oppfordringen til dere er derfor å lese bygdebøkene, kom med korrigeringer så framtidige generasjoner også kan få glede av bygdeboka.

Oddvar Munro-Jenssen

Møter og aktiviteter i lagene

For å få informasjon om møter i ditt område vil vi oppfordre deg til å følge med på epost fra laget du er tilknyttet. Du kan også gå inn på møteportalen og få opp møter i alle lagene i DIS-Norge – herfra: <http://www.disnorge.no/DISadmin/portal.php>

Ta også turen innom lagenes egne webområder for å finne informasjon om andre aktiviteter, som utflukter, kurs og brukergrupper.

Medlemsblad for DIS-Norge.
Utkommer med 4 nummer pr år

Abonnement for bibliotek og
liknende institusjoner kan tegnes
for kr 300 pr år

Annonser kan tegnes ved hen-
vendelse til kontoret
kontor@disnorge.no
Tlf:22 17 66 00 mandag-fredag
9-15

DIS-Norge
Postadresse/besøksadresse:
Lakkegata 21
0187 Oslo
epost: sd-bidrag@disnorge.no

Redaktør: Torill Johnsen
Redaksjonssekretær: Liv Ofsdal
slekt-og-data@disnorge.no

Neste nummer sendes ut i okto-
ber 2009. Siste frist for levering
av stoff er 25. august 2009

Opplag: 8 900
Produksjon og trykk: Stens tryk-
keri AS, Dilling
Design: Grongstad Grafiske

ISSN 0803-0510
www.disnorge.no

Innhold

Bygdebøker

Den moderne bygdeboks genesis	6
Feil og merknader i bygdebøker	12
Bygdebøker i Nasjonalbiblioteket	14
Norsk Slekthistorisk Forenings bibliotek	18
Bygdeboksamlingene i Trondheim	22
Spørsmål til Arnfinn Kjelland	24
Fortellingen om folket og livet i gamle dager	28
Bygdebøker – et supert hjelpemiddel	33
Presentasjon av NLI	34
Digitalt Fortalt	37
Symboler og tekster på gravminner	40
Mitt første møte med Amerika	44
Bokanmeldelse og bokomtale	45

Forsidebilde

Her ser du et bilde som er tatt på friluftsavdelingen i Dalen på Nordmøre Museum. Det fremste huset er et kvernhus, huset i midten et stabbur og bakerst står det en røykstue.

Røykovnstuer var det vanlige våningshuset på gardene på Nordmøre fram til 1800-tallet. I løpet av 1800-tallet ble de fleste slike hus revet og erstattet med toetasjes «Nordmørslån».

Lederens spalte

Trange tider

Overskriftene lyser mot oss fra avisene om finanskrisa og økende arbeidsløshet. Det skrives mange kilometer om hvordan det er på verdens aksjebørser og om vi er kommet til bunnen av krisa eller hvor langt det er igjen til den.

De som kjenner meg vet at jeg er engasjert også innen dagligvarehandel. Det er en virksomhet som til en viss grad kan være litt "kjerringa mot strømmen" i slike tider. Når folk får dårligere råd, slutter de å spise på restauranter, men de må fortsatt ha mat. Føler folk at de har vært flinke og spart gjennom uka, da velger de fortsatt å kose seg litt i helgene med god mat fra butikken istedenfor et besøk på by'n.

Jeg forestiller meg også at vår hobby kan være et alternativ for mange når det blir aktuelt å vurdere nærmere hva man skal bruke pengene sine til. Slektsforskning er en billig fritidsbeskjeftigelse, i hvert fall for oss som bor i Norge eller skal konsentrere oss om slekt i Norge. Kirkebøker og folketellinger er fritt tilgjengelig på nettet. Stadig stilles nye kilder til disposisjon via Arkivverket. Dette er en stor jobb som mange bidrar til både med arbeidskraft og med penger, men som kommer oss alle til gode. Samtidig åpner dette for en hobby som kan drives av de mange.

Det å ha en hobby er viktig og i perioder der man møter motgang og stengte dører i andre deler av eget liv, da kan hobbyen faktisk være det som gir mening og holder folk oppegående.

Med denne oppfatningen av livet så sier jeg at det er nå vi må være aktive som organiserte slektsforskere og fortelle om hva vi driver med og hvordan andre kan ta del i denne aktiviteten. Og ikke minst viktig, at vi understreker at denne hobbyen vår er enkel og liketil.

For å være i aktivitet trenger imidlertid organisasjonen penger for å lage tilbud til medlemmene og legge forholdene til rette for den enkeltes forskning. Jeg er derfor glad for at Grasrotmidlene som Norsk Tipping står bak, også er en ressurs som skal komme oss til del. Dessverre er ikke en landsomfattende organisasjon som DIS-Norge stønadsberettiget – det er faktisk påfallende at vi faller utenfor de aller aller fleste stønadsordninger. Men laga våre er stønadsberettiget. I skrivende stund har sju av dem kommet seg gjennom nåløyet og mottar noen kroner hver gang noen tipper. Bra jobbet, men vi venter på flere.

Så neste gang du skal levere inn tippelappen, da må du også tenke på om din Grasrotandel skal komme DIS til gode. Har ikke laget ditt registrert seg ennå? Kanskje nabolaget er en like verdig mottager?

Som et bidrag i arbeidet med å ta vare på og formidle det vi slektsforskere etter hvert har skaffet oss av informasjon om slekta, har vi ei bok på beddingen. Det er boka om å skrive slektsbok. Den skal være klar til Slektsforskerdagen 31. oktober og vår ambisjon er at den skal være en viktig ressurs for oss alle sammen som gjerne vil at vår kunnskap og det

arbeidet vi har lagt ned, ikke bare skal forbli noe for oss sjøl.

"Etter oss kommer kasterne" uttalte prosjekteieren for bokprosjektet. Det er mye sannhet i det utsagnet. Papirer og småting som flyter vil lett bli offer for kastementaliteten når neste generasjon skal rydde opp etter oss. Men fysisk dokumentasjon i form av bøker har noe mer varig over seg. Ikke minst fordi vi helst skal gjøre dette så skikkelig at de nødvendige eksemplarer blir behørig avgitt og arkivert. Det koster litt å sende fra seg bøker, men arkivinstitusjoner er uten tvil flinke til å ta vare på det skrevne ord for ettertiden. Kasterne er ikke en framtreddende gruppering i slike institusjoner.

Men for at din aktivitet skal bli tatt ordentlig vare på, så må du sørge for å få skrevet din bok. Vår bok med både råd for dem som ikke har startet, vegledning for vegen fram til ferdig

Foto: Heidi S. Fjeldvig

Får du ikke post/ epost fra oss?

bok og gode tips om avslutning og formidling, vil være nyttig for mange.

Følg med på bokas egen hjemmeside www.disnorge.no/slektsbok i tiden framover. Her vil det etter hvert komme mer informasjon og utdrag av innholdet.

Torill Johnsen
leder

DIS-Norge og lokallagene får en del post og epost i retur. Det er også en del av medlemmene som ikke har oppgitt epost-adresse – faktisk hele 600 medlemmer!

Noen har kanskje ikke epost-adresse, andre har kanskje ikke lyst til å oppgi den – men mange har sikkert fått epost-adresse etter innmelding eller har rett og slett glemt å oppgi den – noen har også skrevet feil i epostadressen!

Fordelen med at vi har registrert riktig epost-adresse på deg er at du da får informasjon fra foreningen; informasjon om aktiviteter i lokallaget eller mer generell informasjon fra DIS-Norge sentralt.

Endring av postadresse er det og mange som ikke følger opp. Da vil du ikke få tilsendt post som Slekt og Data, lokale medlemsblader eller kontingentkrav fra DIS-Norge. Alt dette kan du endre selv!

Tjenester for medlemmer av DIS-Norge:

Logg deg inn

[Bli medlem!](#)

[Bli gjestemedlem](#)

(NB: Brukernavn finnes bak på [Slekt og Data!](#)) Brukernavn har form som **dn01234** og passord har form som **abc123**. Husk små bokstaver og ingen blanke tegn mellom bokstavene 'dn' og medlemsnr i brukernavnet. Brukernavnet består altså av to bokstaver og 5 sifre, hvorav det første kan være 0 for medlemmer med fire-sifret medlemsnr

1. Logg deg inn på DIS-admin

Tjenester for medlemmer av DIS-Norge:

[Vis ulike medlemsoversikter](#)

[Hva er lagret om deg?](#)

[Vis og rediger adresseopplysninger om deg selv](#)

[Vis og rediger statistikkopplysninger om deg selv](#)

[Endre lokallagstilknytning for deg selv](#)

2. Klikk der på "Vis og rediger adresse-opplysninger om deg selv". Der kan du endre det som trengs, så får kontoret automatisk beskjed om endringene.
3. Er du usikker på hva som er registrert om deg i foreningen kan du klikke på "Hva er lagret om deg?".

*E-post adresse:

Viktig!

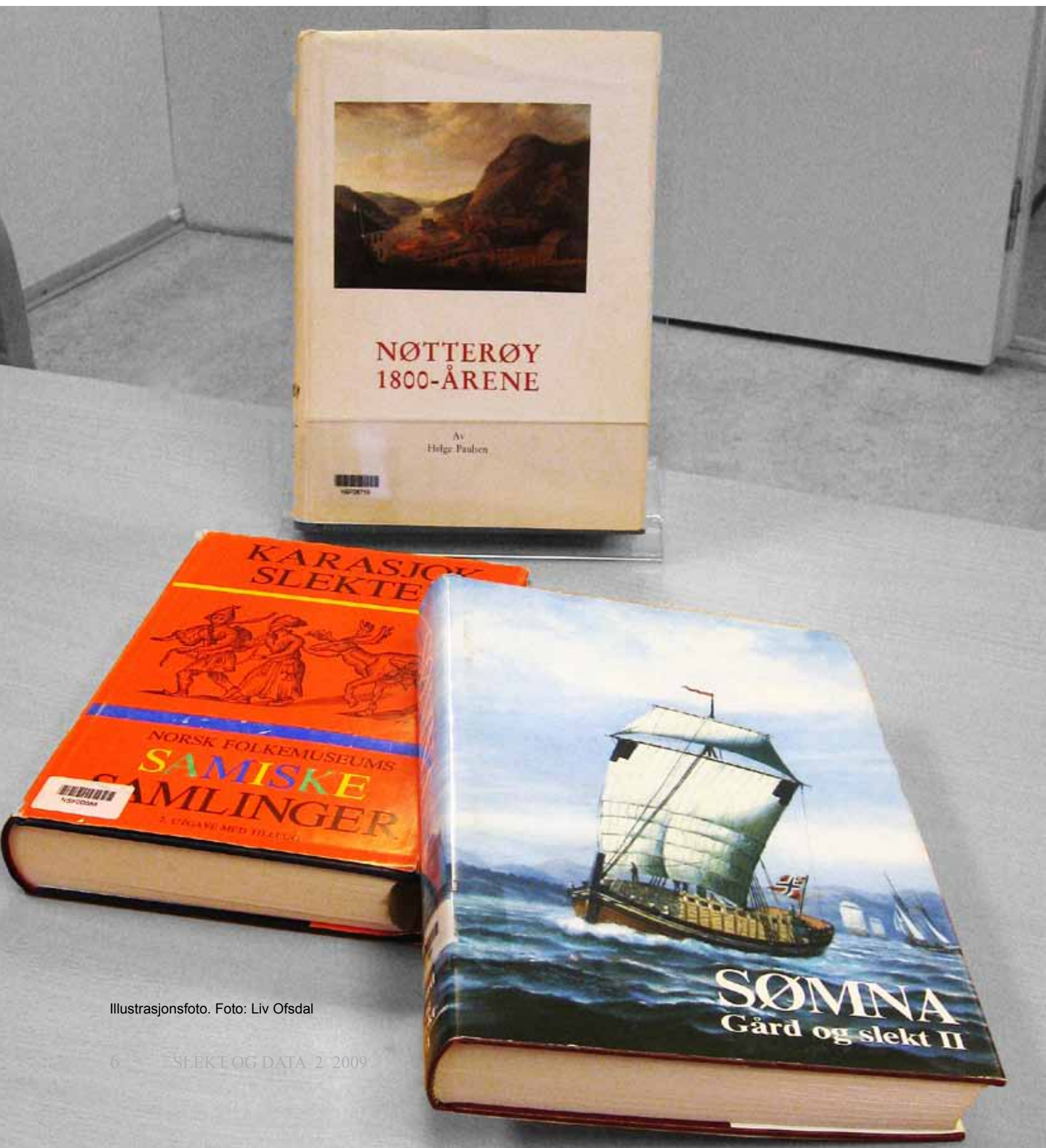
Vennligst benytt bare én **fungerende** epostadresse for meldinger fra oss. En epostadresse kan være sperret for utsendelse av mail til andre medlemmer hvis flere enn 5-6 slike mail som forsøk på epostadresse-fisking.

4. Glem ikke å sjekke at epostadressen er riktig!

Den moderne bygdeboks genesis

Noen hovedtrekk i bygdeboksjangerens framvekst og utvikling

AV OLA ALSVIK

Illustrasjonsfoto. Foto: Liv Ofsdal

Tre handlingens menn

I et foredrag i 1962 om "Den moderne bygdeboks genesis" plasserte Lars Reinton tre personer ved roten av den norske bygdeboklitteraturens stamtre: Den ene var Oscar Albert Johnsen, den andre Lorens Berg og den tredje Edvard Bull. Reinton ga dem forskjellige roller i den prosessen som skapte bygdeboka:

- Johnsen var vitenskapsmannen, den fagutdannede historikeren og den litterære pioneren som skrev den første "moderne" bygdeboka – historia om Hurum som utkom i 1903.
- Berg var amatørgranskeren, lærer av utdanning og forfatter av en Arbeidsveiledning i lokalhistoriske undersøkelser for begyndere, som første gang utkom i 1914.
- Bull var organisasjonsmannen og misjonæren, fagutdannet historiker også han, en av initiativtakerne bak opprettelsen av Landslaget for lokalhistorie og en omreisende forkynner av det lokalhistoriske budskapet.

For å låne et begrep fra Rune Slagstad kan vi kanskje si at Johnsen, Berg og Bull var de fremste handlingsideologene bak den moderne bygdeboka. Med handlingsideolog mener Slagstad en bærer av politisk virksom ideologi, det vil si en person som kombinerer politisk ideologi med evne til handling og gjennomføring. Rent umiddelbart kan det kanskje høres litt overspent ut å forbinde politisk ideologi med bygdebok og lokalhistorie; "lokalhistorie må værre den fredeligste av alle sysler", som Knut Kjeldstadli har uttrykt det. Man faktum er at den moderne bygdeboka også var del av den politiske kampen i samtiden. Lorens Berg var en svært engasjert venstreagitator og betraktet bygdeboka som en del av "den store bondereisinga" som begynte på slutten av 1800-tallet, skriver Arne Gallis. Oscar Albert Johnsen var ikke partipolitisk engasjert på samme måte, men også han så på bygdeboka og lokalhistoria som uttrykk for politiske ambisjoner.

For Johnsen var bygdeboka et instrument for å vedlikeholde lokalsamfunnet, men enda mer et redskap i nasjonsbyggingens tjeneste:

"Ingen lesning er mere fengslende enn god lokalhistorie, eller mere skikket til å knytte kjærligheten til hjemmet og ættejorden; men bygdeboken vil, om den er av rette slaget, også anspore patriotismen og den almenhistoriske sans. Den vil atter og atter minne bonden om, at han ikke alene hører slekten og bygdefolket til, men hele sin samfundsklasse og hele nasjonen, at gården og bygden kun er de enkelte ledd i den store kjede, som vi kaller vårt norske fedreland."

Sistemann i gruppen av handlingsideologer, Edvard Bull, sto langt fra de to andre politisk. Bull var fast forankret i en marxistisk historieforståelse og samfunnsoppfatning. Han delte imidlertid en faglig interesse for inngående lokale nærstudier og en overbevisning om at lokalhistoria primært burde være materiell historie: "Tyngdepunktet i den egentlige bygdehistorien må overalt og til alle tider bli den økonomiske historien", gjentok Edvard Bull i sine mange foredrag om lokalhistorisk metode.

Ved siden av de tre handlingsideologene som Lars Reinton understreket betydningen av, vokste det også fram viktige organisatoriske og institusjonelle ankerfester for bygdeboka i åra fram mot første verdenskrig. Særlig betydningsfulle var initiativene til Den Norske Historiske Forening, som allerede i 1906 tok lokalhistoria opp på sitt virksomhetsprogram. Noen år seinere – i 1913 – nedsatte foreningen en landskomité for lokalhistorie og denne komiteen ble en av initiativtakerne til Landslaget for lokalhistorie (opprinnelig: Landslaget for Bygde- og Byhistorie), som ble stiftet i 1920.

Den første bygdebokplan

På initiativ fra Den Norske Historiske Forening ble det også lagd en nasjonal plan for bygdebokfors-

kningen. Målet var å få skrevet ei bygdebok for hver eneste bygd i hele landet. Oppå dette fundamentet ville man så reise fellesbind for større distrikter, som så i neste omgang kunne danne grunnlaget for en nasjonalhistorisk totalframstilling. Brunla len i søndre Vestfold ble et slags ureksempel til etterfølgelse i denne sammenheng. Det skyldtes Lorens Bergs innsats. Berg hadde skrevet fem bygdebøker for dette distriktet, tre bøker for byene og dessuten ett fellesbind. Ikke minst i kraft av Bergs innsats kan vi si at Vestfold ble et regionalt tyngdepunkt for den bygdehistoriske forskningen i åra fram mot mellomkrigstida. Andre regionale tyngdepunkter var Nordfjord, der lærer Jacob Aaland la ned et svært arbeid og Hardanger, som sokneprest Olaf Olafsen nærmest teppela med bygdebøker.

Bygdebokplanen som Den Norske Historiske Forening tok initiativet til, inneholdt også anbefalinger når det gjaldt innholdet i bøkene. Vi kan nesten si at denne planen skapte bygdeboksjangeren, men med utgangspunkt i arbeidene til Johnsen og Berg. Som Mads Ramstad har vist, knyttet bygdeboka på mange måter sammen to atskilte litterære tråder. For det første tradisjonen fra den topografiske beskrivelsen på 1700-tallet og prestehistoriene på 1800-tallet, som behandlet emner som topografi, befolkning, næringsliv og gardshistorie – men uten å forsøke å trekke linjer, forklaringer eller andre sammenhenger mellom dem. For det andre linjen fra de bygdevise slektshistoriene, som oppsto i første halvdel av 1800-tallet og fikk en viss popularitet i annen halvdel av århundret.

Bygdebokplanen forsøkte å binde sammen en rekke komponenter, historie på bygdenivå, historie på bosetningsplan og familie- eller befolkningshistorie. Men ganske snart begynte en oppsplitting i undersjangere, som i løpet av mellomkrigsårene frambrakte de to kategoriene av bygdebøker vi har i dag – den generelle bygdeboka og den såkalte gards- og slektshistoria. Den generelle bygdeboka vokste først fram til en selvstendig undersjanger. I

årene fram til 1920 ble det utgitt noe over 70 bygdebøker, 50 av disse var generelle bygdebøker. Bare tre utgivelser var gards- og slektshistorier. Resten var hybrider.

Sjangerutvikling

I løpet av mellomkrigsårene jevnet dette seg ut, og særlig etter 1930 kan vi si at den gards- og slektshistoriske sjangeren opplevde noe av et gjennombrudd. I tiårsperioden fram mot krigen kom det ut nesten 60 bygdebøker, 25 av disse var gards- og slektshistorier, 17 var generelle historier og resten kombinasjonsbind. Mest av alt var likevel mellomkrigsårene en periode preget av mangfold og ulike tendenser. Gards- og slektshistoria utviklet en rekke ulike varianter, mer eller mindre gjennomtenkte. Den generelle undersjangeren var riktignok dominert av Lorens Berg-modellen, som la hovedvekt på de materielle samfunnsstrukturene. Men det var også rom for alternative modellen, for eksempel av den typen som Ivar Kleiven utviklet i Gudbrandsdalen, med hovedvekt på kultur- og personalhistorie. Lars Reintons bøker om Hol kommune i Buskerud kan også tolkes som uttrykk for dette mangfoldet; i likhet med Kleiven la Reinton stor vekt på det kulturhistoriske materialet.

Av de tre fedrene eller portalskikkelsene til den moderne bygdeboka var det bare én tilbake når vi kommer et stykke ut i mellomkrigstiden, nemlig Oscar Albert Johnsen, som kom til å prege det organisatoriske arbeidet innenfor den lokalhistoriske bevegelsen fram til annen verdenskrig. Johnsen var formann i landslaget for lokalhistorie i hele 25 år, fra 1920 til 1945. Lorens Berg døde allerede i 1924, Bull i 1932, men da hadde han allerede i mange år vært ute av det lokalhistoriske arbeidet – oppslukt som han ble av politisk virksomhet innenfor arbeiderbevegelsen. Det er et åpent spørsmål om Edvard Bull ville ha støttet den sterke bondepolitiske forankringen som Johnsen ga det lokalhistoriske arbeidet i årene fram mot krigen.

”Holmsen-modellen”

Lorens Berg og Oscar Albert Johnsen dannet skole med sine bygdebøker fra begynnelsen av 1900-tallet. Men i enda sterkere grad ble Andreas Holmsen skoledannende med sine bygdebøker om Eidsvoll omtrent en generasjon senere. Den generelle delen av bygdeboka utkom i 1936, gards- og slektshistoriedelen ble publisert i 1941. Begge fikk stor innflytelse, så stor innflytelse av vi senere har referert til dem som ”Holmsen-modellen”.

Hva besto det nye i? Når det gjaldt den generelle framstillingen, kan vi ganske enkelt si at Holmsens viktigste grep var å omdanne bygdeboka fra i hovedsak å være et emnedelt oppslagsverk til i hovedsak å bli en sammenhengende, kronologisk fortelling – der vekten lå på å forklare de viktigste linjene i lokalsamfunnets utvikling. Holmsen var mindre opptatt av gards- og slektshistoria, men også innenfor denne undersjangeren ble hans opplegg skoledannende. Det sentrale for Holmsen var at framstillingen skulle sette garden i sentrum, garden som arbeidsfellesskap og økonomisk enhet. Dette var nøkkelen, slår Arnfinn Kjelland fast i en analyse av modellen. Framstillingen for øvrig var sterkt tematisk oppbygd, med systematisk ordnede avsnitt om grenser, delingshistorie, eiendomshistorie, historie om husmennene osv. Med andre ord er det en klar kontrast mellom den fortellende formen i den generelle bygdeboka og den tematiske, nesten katalogpregede, formen i gards- og slektshistoria.

Etter krigen ble den såkalte Holmsen-modellen helt dominerende som forbilde innenfor begge bygdebokas undersjangere. I store trekk kan vi kanskje si at det fortsatt er slik, selv om det selvfølgelig har foregått endringer, modifikasjoner og visse eksperimenter. La oss konsentrere oss om utviklingen av gards- og slektshistoriesjangeren, som kanskje er den som er mest interessant for leserne av Slegt og data. Hvilke utviklingstrekk og endringer bør framheves hvis vi ser på hele perioden fra annen verdenskrig til i dag?

Etter Holmsen – fra gards- og slektshistorie til bosetnings- og befolkningshistorie

Et ganske åpenbart utviklingstrekk er at gards- og slektshistoria har befestet sin posisjon som den dominerende undersjangeren; i tiårsperioden fra 1981 til 1990 ble det for eksempel utgitt ca. 380 bygdebøker. Mer enn 250 av disse var gards- og slektshistorier, 118 var generelle bygdehistorier. Et annet viktig trekk i utviklingen er den formidable utvidelsen av sidetallet i de gards- og slektshistoriske framstillingene. Noen stikkprøver har vist at mens sidetallet var ca. 4 pr. gardsnummer før 1940, lå det på 38 i 1980-årene. Kjelland forklarer denne utviklingen med at utgiftene til trykking og innbinding er blitt atskilling mindre. En supplerende forklaring er antakelig at forfatterne er blitt dyktigere til å utnytte et bredere kildetilfang. Begge deler har nok bidratt til at en betydelig større informasjonsmengde er blitt integrert i framstillingen. Videre har framstillingene i økende grad blitt fortellende, i motsetning til den katalogpregede oppramsingen i den opprinnelige Holmsen-modellen, noe som selvsagt også har bidratt til et økende sidetall.

Enda et viktig endringsmoment gjelder slekshistoriedelen av stoffet. Holmsen var ikke særlig opptatt av dette. Han satte som nevnt gardshistoria i sentrum. I løpet av den siste generasjonen er imidlertid slekshistoriedelen blitt stadig bedre integrert i framstillingen. Bøkene gir detaljerte kronologiske oversikter over brukerne på garden og deres familier, og stedet hver enkelt kom fra eller reiste til. Alt dette har fått større plass i framstillingen. Metodikken som ligger til grunn for disse oversiktene har store likheter med den såkalte familierekonstitusjonsmetoden, som er utviklet innenfor historisk demografi.

Også utvalget av eiendommer og personer har gjennomgått viktige endringer. I løpet av den siste generasjonen er det såkalte ”alle skal med-prinsippet” blitt et helt selvsagt premiss for arbeidet

med gards- og slektshistorier. Slik har det ikke alltid vært. Tidligere – men særlig før annen verdenskrig – var det ofte bare de fremste familiene i bygda eller lokalsamfunnet som fikk plass i gards- og slektshistoria. Utvidelsen av befolkningsgrunnlaget har både en sosial og en etnisk side; på det sosiale plan har dette betydd at eiendomsløse klasser, som husmanns- og tjenestefolk, er blitt integrert i framstillingen. På det etniske plan har det hatt som konsekvens at storsamfunnets minoritetsgrupper – som for eksempel samer, kvener, rom- og romanifolk har fått plass i bygdebøkene. Den som aller sterkest har argumentert for det etniske minoritetenes plass innenfor sjangeren er Johan Borgos, som også har stilt seg kritisk til garden som referansepunkt i gards- og slektshistoriene, nettopp fordi mange minoriteter i liten grad var integrert i gardssamfunnet. Kommunen er en bedre forankring for bosetningsbegrepet, argumenterer Borgos.

Urbaniseringen etter annen verdenskrig – framveksten av et samfunn der mer enn tre fjerdedeler av alle nordmenn bor i tettbygde strøk, der garden ikke lenger er rammen om folks liv, men derimot boligfeltet, og der primærnæringene gradvis er blitt marginalisert – alt dette til sammen har betydd en formidabel utfordring for den gards- og slektshistoriske undersjangeren. Noen spådde sjangerens død. Andre oppfordret til endring og fornyelse. Mange kritiserte også at det slektshistoriske stoffet tok for stor plass. Store bolker av bøkene ble redusert til rene kataloger, ble det hevdet.

Ut av den mangesidige kritikken vokste en ny modell, den såkalte ”grendemodellen”, der grenda og ikke garden utgjorde sentrum i framstillingen. Denne modellen ble utviklet i fagmiljøet ved Toten museum. Historikeren Svein-Erik Ødegaard har vært den fremste teoretiker og praktiker. ”Grendemodellen” vakte stor oppsikt da den ble lansert på midten av 1980-tallet, men det langsiktige gjennomslaget har vært begrenset. Vi må kunne si at ”Holmsenmodellen” har beholdt sitt hegemoni. Den

er riktignok blitt mer fortellende. Den er blitt enda mer inkluderende, den har åpnet seg på vidt gap for slektshistorie og personallhistorie, men totalt sett har den i nesten forbausende stor grad klart å tilpasse seg et nytt samfunn og nye forventninger. Arnfinn Kjelland, som kanskje er vår fremste kjenner av denne undersjangeren, har forresten foreslått at vi heller betegner den ”bosetnings- og befolkningshistorie” – nettopp fordi den ikke lenger er gardsfiksert, men knyttet til bosetning overhodet, og fordi den ikke egentlig er slektshistorisk orientert, men orientert mot å koble sammen steder og personer i et historisk perspektiv.

Personopplysninger og personvern

Den gards- og slektshistoriske litteraturen inneholder et vell av personopplysninger, også om nålevende personer. På bakgrunn av dette fant Mads Ramstad grunn til å trekke et lettelsens sukk på vegne av sjangeren for noen år siden: ”Det er godt vi har en lang tradisjon for dette, for Datatilsynet hadde neppe tillatt at noe slikt ble lansert i dag.” Kanskje var Ramstads hjertesukk mer relevant under den tidligere personvernlovgivningen, der den såkalte personregisterloven ga de viktigste reglene på dette området.

Personregisterloven bygde på den forutsetning at enhver behandling av personopplysninger var konsesjonspliktig. Videre la den i stor grad opp til forhåndskontroll gjennom Datatilsynet, som satte vilkår for bruk og oppbevaring av personregistre.

Etter første januar 2001 er det Lov om behandling av personopplysninger, bedre kjent som Personopplysningsloven, som i hovedsak gir regler for hvordan vi skal behandle opplysninger og vurderinger knyttet til en enkeltperson. Og denne loven bygger på litt andre forutsetninger. Noe av det viktigste er at loven legger opp til etterkontroll snarere enn forkontroll, og videre gjelder konsesjonsplikten kun for sensitive personopplysninger (§ 9) – det vil si forhold som går på for eksempel etnisitet, helsemes-

sige eller seksuelle forhold. Loven omfatter også bare levende personer. Den beskytter ikke avdøde personers ettermæle, med mindre opplysningene sier noe direkte om nålevende personer – for eksempel om arvelige helsemessige forhold eller familieforhold. Personopplysningsloven inneholder dessuten et viktig forbehold (§ 7) om at hvis innsamlingen av opplysningene kun skjer for kunstneriske, litterære eller journalistiske formål, så gjelder loven bare i begrenset forstand. Det er hensynet til ytringsfriheten som har motivert den siste begrensningen. Samlet sett, kan det derfor framstå som om gards- og slektshistoriene står på tryggere grunn i forhold til personvernlovgivningen i dag enn de har gjort tidligere – i alle fall hvis vi holder oss til Personopplysningsloven. Men det er viktig å understreke at dette rettsområdet er i stadig utvikling og at det er begrenset rettspraksis på dette området.

Sekundærrefinering og digitalisering

Den store datamengden i gards- og slektshistoriene – ikke minst de omfattende opplysningene om personer – har også gjort at forskere fra ulike miljøer har stilt seg spørsmål om disse bøkene på en eller annen måte kan utnyttes vitenskapelig. Et konkret uttrykk for dette, er planene om å utarbeide et historisk befolkningsregister for perioden 1800 til i dag, som Hans Hosar omtaler nærmere i en annen artikkel i dette nummeret av Slegt og data. En forutsetning for at gards- og slektshistoriene (bosetnings- og befolkningshistoriene) skal kunne utnyttes i denne sammenheng, er selvsagt at de holder kvalitativt mål. Dette må utredes nærmere. Arnfinn Kjelland leder et delprosjekt som skal vurdere dette. En annen forutsetning er at bøkene blir digitalisert og lagt til rette for elektronisk behandling. Kjelland har også utviklet metoder for dette, ikke minst gjennom det såkalte BSS-programmet (BuSetnadsSoge), som er blitt benyttet for eksempel i gards- og slektshistoriene for Sula kommune i Møre og Romsdal. Dette

prosjektet kan spennende muligheter for sekundærrefinering av gards- og slektshistoriene – og kanskje kan de også gi svar på de faglige innvendingene mot at det slektshistoriske stoffet inntar så stor plass i framstillingene.

Litteratur og videre lesning:

- Borgos, Johan: "Alle skal være med!" i *Frå gard til grend?* Korleis utvikle gards- og slektshistoria? Norsk lokalhistorisk institutt 2001: s. 58-72.
- Gallis, Arne: "Tale ved avsløringen av monumentet over Lorens Berg", i *Vestfoldminne* 1953: s. 24-27.
- Hosar, Hans: "Nye trendar og kvalitetssikring i bygdebøker", i *Genealogen*, nr. 2/2005.
- Johnsen, Oscar Albert: *Norges bønder*. Utsyn over den norske Bondestands Historie, Oslo 1936.
- Kjelland, Arnfinn: "Heim og ætt for nye generasjonar", i Margit Løyland (red.) *Framtid for den lokale fortida?* Norsk lokalhistorisk institutt 2001: s. 97-121.
- Nysæter, Egil, Dagfinn Slettan og Harld Winge (red.): *I arbeid for lokalhistorie og kulturvern*. Landslaget for lokalhistorie 75 år 1920-1995, Trondheim 1995.
- Ramstad, Mads: "Bygdebokmodeller" i Else Braut (red.) *Frå gard til grend?* Korleis utvikle gards- og slektshistoria? Norsk lokalhistorisk institutt 2001: s. 11-30.
- Reinton, Lars: "Den moderne bygdeboks genesis og Lorens Berg", i *Heimen*, b. XII (1961-63): s. 385-393.
- Stugu, Ola Svein og Dagfinn Slettan: "Lokalhistoria og den nasjonale identiteten" i Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu (red.) *Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale*, Norges Forskningsråd 1997: s. 129-154.

Feil og merknader i bygdebøker

AV PER-OLAV BROBACK RASCH

Bygdebøker er en flott kilde for slektsforskere som inneholder mange slektsopplysninger, og dekker store deler av Norge. Her er det mye informasjon å hente som hjelper en videre i jakten etter slektninger. Står man fast kan det være lurt å sjekke hva bygdeboken sier, ofte fører det en videre i arbeidet. Bygdebøker er veldig gode kilder, men som all annen litteratur kan de bare betraktes som sekundærkilder og må derfor ikke brukes som fasit på slektskap mellom personer. Bygdebøker inneholder nemlig også feil. Dette fordi bygdebøker er et produkt og resultat av flere andre kilder, i hovedsak kirkebøker, folketellinger og skifter, noe som altså gjør at de ikke er noe annet enn en samling med slektsopplysninger, på lik linje med det en slektsforsker har samlet sammen. Det er mange eksempler på at bygdebøker har feil og nettopp derfor er det viktig å gjøre folk, og ikke minst forfatteren oppmerksom på dem. Er vi heldig blir disse feilene rettet i neste utgave av bygdeboken, det er alle tjent med.

DIS-Norge lanserte for vel et år siden en ny tjeneste kalt Feil og merknader i Bygdebøker. Her kommer brukerne av bygdebøkene med egne rettinger slik at andre også kan se dem og bli klar over feilene og manglene. En viktig del av bidraget er å kildedokumentere rettingene slik at det er mulig å sjekke opplysningene opp mot kirkebøker og andre kilder. Det er lagt opp til at alle innleggene kan diskuteres, noe som gjør at brukerne sammen blir enige om hva

som er rett. Det utslagsgivende blir å vise til kilder. Selve tjenesten ligger integrert i Slektsforum slik at alle, både medlemmer og ikke-medlemmer av DIS-Norge kan bidra. Prosjektet er ment som et positivt bidrag til bygdebokarbeidet, og derfor har DIS-Norge vært i dialog med NLI (Norsk Lokalhistorisk Institutt) i planleggingsfasen. Hos dem ligger en god oversikt over alle bygdebøker i Norge (både utgitte og planlagte), og DIS-Norge har fått adgang til denne databasen. Det er denne oversikten som ligger til grunn for oppbyggingen av tjenesten. Bøkene er sortert etter dagens kommuner, noe som gjør at det i mange tilfeller vil ligge flere forskjellige bygdebøker under en og samme kommune. Dette er gjort for å følge samme standard som ellers i Slektsforum.

Tanken bak prosjektet er å samle alle rettelser og merknader til bygdebøkene på en og samme plass slik at privatpersoner og ikke minst bygdebokforfattere kan følge med og bistå med korrigeringer. Ved at flere bistår med arbeidet er det stor mulighet til å få en tilnærmet komplett og feilfri bygdebok. Mange bygdebøker er av eldre dato (før internettets tid), og dette har medført at kildegrunnlaget er mindre og vanskeligere tilgjengelig enn i dag. Bare se på kirkebøker og folketellinger som er søkbare og lett tilgjengelig i Digitalarkivet, og pantebøker og skifter som er like rundt hjørnet. Dette gjør at man finner mer enn hva forfatterne har hatt tid og vært i stand til. Dermed er det et stort

forbedringspotensial ute og går, men noen må gjøre jobben. DIS-Norge prøver nå å legge til rette for denne dugnadsinnsatsen, og håper alle bygdebokbrukere som oppdager feil eller mangler benytter seg av muligheten. Som kjent, mange bekker små, gjør en stor å.

Til nå er bare Møre og Romsdal representert i tjenesten, dette for å teste hvordan systemet fungerer. Flere fylker vil først bli lagt til etter at Slektsforum er blitt oppgradert. Dette er forventet å skje i løpet av året. I mellomtiden er det bare å samle på rettelser fra samtlige bygdebøker slik at de kan bli kjent for andre når nye fylker blir tilgjengelig for rettelse. Prosjektet hittil har vært en test på hvordan rettingene kommer frem for brukerne. Hver bygdebok har fått sitt eget "rom" på Slektsforum hvor alle rettingene legges inn og blir sortert etter sidenummer i boken. Er det flere bind sorteres det først med hensyn på bind og deretter på side. På den måten skal de aktuelle rettingene presenteres på en god og oversiktlig måte hvor man følger bind og sidenummer kronologisk. Også gårdsnavn legges til i tittel, og kan se f. eks slik ut: Bind 1/ side 497 Fløystad.

Fra Møre og Romsdal er det til nå lagt ut over 100 rettinger/tillegg til bygdebøkene i fylket. Det er i hovedsak 5-6 personer som har bidratt. Som vi skal se under er noen av innleggene særdeles grundig og informativ. Desto mer som kommer med, desto mer utfyllende blir tillegget. På en måte har nå brukerne mulighet til å være

Slektsforum
DIS-Norge

Tema: Bygdebøker

[Hjelp](#) [Søk](#) [Profil](#) [Private meldinger](#) [Hovedsiden](#)

[Vis nye emner siden sist pålogget](#) [Vis](#)

Slektsforum -> Feil/merknader i Bygdebøker -> Møre og Romsdal

	Emner	Innlegg	Siste Innlegg
Aure: Gardsbøker i Aure	1	1	Innholdet i Aurebøker... 19 Feb 2007 14:37:09
Aure: Gardsbøker i Stenshaug	1	1	Innholdet i Stenshaugbok... 19 Feb 2007 14:04:08
Averøy: Averøy bygdebok	7	7	Bind 4/side 276 01 Mar 2008 14:06:00
Eide: Eideboka, Gard og slekt	3	3	Les dette: Hysøen leage... 01 Mar 2007 21:53:35
Frei: Gards- og ættesoga for Frei	3	3	Bind 1/side 81 Møst - Øu... 25 Oct 2008 16:54:23
Gjemnes: Gards- og ættesoga for Gjemnes	7	9	Bind 5/side 254 Hørstad... 16 Mar 2009 17:10:51
Gjemnes: Gards- og ættesoga for Tingvoll, bind 1	2	2	Innholdet i Tingvollbøke... 20 Sep 2007 23:30:13
Halsø: Halsaboka	24	35	Bind 4/side 508 Gjølmen... 24 Oct 2008 15:06:36
Halsø: Gardsbøker i Valsøyfjord	1	1	Innholdet i Valsøyfjorb... 19 Feb 2007 14:46:17
Kristiansund: Befolkningen på Grip gjennom 300 år	2	2	Les dette: Hysøen leage... 01 Mar 2007 21:34:40
Rindal: Gards- og ættesoga for Rindal	2	2	Les dette: Hysøen leage... 01 Mar 2007 22:42:12
Smøla: Smøla bygdebok	4	5	Bind 32/side 517 Jæstén... 20 Sep 2008 13:21:53
Sunndal: Heimar og ætter i Stangvik, bind 3	8	13	Bind 3/side 296 17 Dec 2007 18:09:07
Sunndal: Sunndalsboka	38	38	Tegningsside 330 02 Dec 2008 11:15:04
Sunndal: Folk og heimar i Åsskard	3	4	Side 343 Sømme... 13 Feb 2008 14:20:08
Sunndal: Gards- og ættesoga for Sunndal	2	2	Les dette: Hysøen leage... 01 Mar 2007 22:07:23
Sunndal: Heimar i Sunndal	2	2	Les dette: Hysøen leage... 01 Mar 2007 22:15:57

Inne på Slektsforum finner du tjenesten nederst, under tittelen " Feil/merknader i Bygdebøker". Etter å ha valgt fylke listes alle bygdebøkene opp. Her ser du Møre og Romsdals bøker.

med på både å påvirke, men også å bidra til at en ny og oppdatert utgave av bygdeboken blir tilgjengelig.

Avslutningsvis kan vi ta et eksempel lagt inn av Tore Kristiansen (medlem DIS-Møre og Romsdal), en aktiv bidragsyter. Her er et innlegg under Tingvoll: Gards- og ættesoga for Straumsnes, Bind 1/side 120 Eikrem-Oppistua:

Om brukeren Tore Jensen som brukte garden i over 50 år, står det kun ei setning i boka:

Sitat: «Tore Jensson vart brukar etter faren i 1685 og sat med garden til 1736.»

Jeg oppdaget da jeg holdt på med noe stoff i Halsabøkene et skjøte i panteboka der kona hans står nevnt. Hun kom fra Klætten i Halsø, men hun står heller ikke nevnt i Halsaboka. Jeg har lagt inn retting til dette i Halsabøkene der det også er referert til Pantebok for Nordmøre B (1712-1731) folio 104b der det står at "Jeg Tore Jensen Eichrem paa min Hus-trues Biritte Estensdatters veigne Toe

Mrkl," solgte to marklag i Glåmen til Arnt Estensens hustru og arvinger.

Ved nærmere studium av kirkeboka for Tingvoll fant jeg også at Tore Jensen Ekrem og Briet Estensd. Klætten giftet seg i Tingvoll 1. søndag etter pinse i 1688. (Domin 1. Trinit. Copulat Torre Jenssen Ekrem, Briet Estensd. Klætten.) Det er litt rart at de gifter seg i Tingvoll kirke og ikke i hennes sognekirke, men heldigvis gjorde de det, siden kirkebøkene for Aure brant i 1771.

Jeg har funnet 6 barn før 1700 i kirkebøkene for Tingvoll.

1. Jens, døpt Dom. Lætare 1689, 10. mars 1689. Nr. 2 Jens, Thoeer Eckrems Barn
2. Anders, døpt Domin. 18 Trin. 1691, 11. oktober, Anders, Thor Echrems B.
3. Jon, døpt 1. søndag i advent 1693, 3. desember 1693, Baptiz. Thoeer Ekrems barn Joen. Han levde bare i 6 uker og 1 dag, og ble gravlagt Domin. Palmarium 1694.

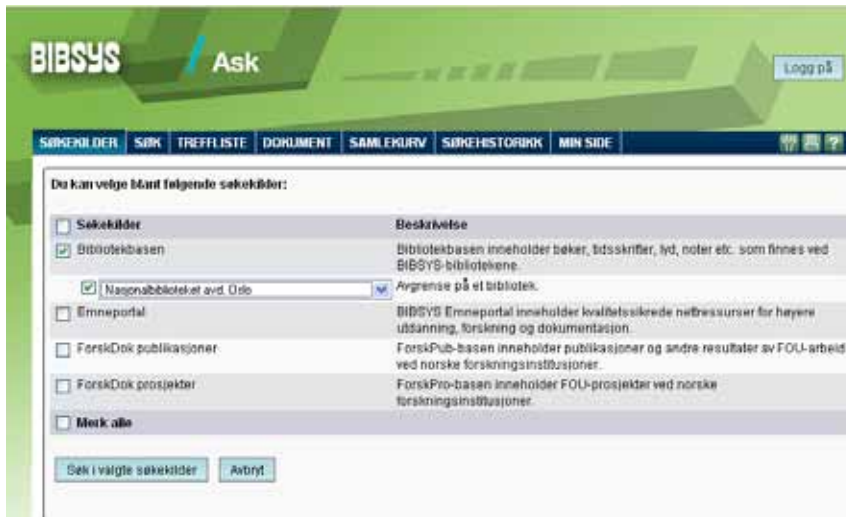
4. Olle, Dom. 9 Trinit. 1696, 9. august, Døbt Tore Eckrems barn Olle.
5. Esten, døpt Dom. 2. post Trin. 1699, 18. juni, Døbt Thore Echrems barn kaldet Esten
6. Jøsten, f. 1699 og må ha vært tvilling til Esten. Jøsten står ikke innført som døpt i kirkeboka. Han har kanskje blitt hjemmedøpt og dåpen har ikke blitt stadfestet i kirka? Han døde 10 uker gammel i 1699 og ble gravlagt Domin. 13. Trin. 1699, 3. september. Graffest Jøsten, Thore Ekrems B 10 uger

Det er ei lakune i kirkeboka for Tingvoll mellom 1702 og 1706 så de kan ha fått flere barn.

Tore Eikrem betalte for 6 personer ved Skoskatten i 1711 (her må du være logget inn som medlem i DIS-Norge for å kunne få tilgang til denne avskriften). I parykkskatten samme år betalte han for 1 tjenestedreng eller -pike.

Bygdebøker i nasjonalbiblioteket

AV GRETA HYSVÆR

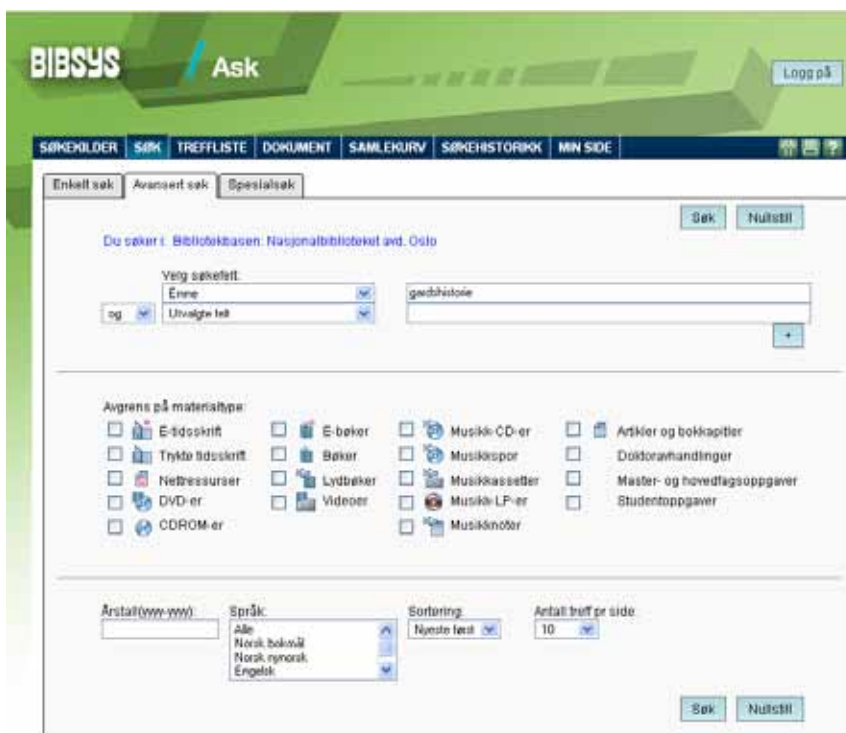
Katalogen Bibsys Ask: <http://ask.bibsys.no/ask/action/resources>

Nasjonalbiblioteket har avdelinger i Mo i Rana og i Oslo, i her vil jeg først og fremst gå igjennom de samlingene av bygdebøker som finnes i Oslo. Det er samlinger i flertall fordi bøkene gjennom tidene har fått signaturer som var i bruk i biblioteket på den tiden de kom inn. Akkurat nå er det Deweys desimalklassifiseringssystem som gjelder, jeg kommer tilbake til det. Bare kort om avdelinga i Mo i Rana, det er et såkalt depotbibliotek, dvs. at alle landets bibliotek kan låne derifra, så finner du noe i Bibsys Ask som har signaturen NBR/DEP er det bare å bestille det gjennom ditt lokale bibliotek.

Før du tar turen til NB Oslo er det lurt å begynne med søk i katalogen. Skal du bare sitte på lesesalen og bøkene finnes der er det bare å møte opp. Skal du ha noe som står i magasin, enten til hjemlån eller til bruk på lesesalen må det bestilles på forhånd, det er minimalt med bøker til hjemlån som står på åpne hyller. Har du lånekort hos NB (de har sine egne, er ikke med i ordningen Nasjonalt lånekort) kan du bestille selv i Bibsys Ask, hvis ikke send en e-post eller ring inn din bestilling dagen før, alle opplysninger finner du på Spørsmål og svar siden: <http://www.nb.no/faq/>

Jeg haker av for å begrense søket til Nasjonalbiblioteket avd. Oslo sin samling, velger Søk og kommer inn i selve søkebildet, der velger jeg EMNE i rullegardinen for søkefelt (se figur 1)

Eksempel på EMNE som kan brukes:

Figur 1

Lokalhistorie gir 5948 treff
 Gårdshistorie gir 537 treff
 Bygdebøker gir 1091 treff
 Slekthistorie gir 1658 treff
 Byhistorie gir 807 treff

Mange av bøkene har flere emneord knyttet til seg så her er mange gjengangere. Det er også mulig å utvide søket ved å trunkere, dvs. bare bestemme starten av søkeordet, ? står for alle typer endelse, eks: ?ebøker, ?etunets venner, ?e samfunn (Se figur 2)

På dette søket får jeg 2059 treff. Så hvis en vet hva en er ute etter er det lurt å søke på hele ordet. Man kombinerer søket ved å sette til stedet en søker i neste felt (figur 3)

Dette gir 70 treff og det er jo overkommelig å gå igjennom.

Nasjonalbibliotekets samling av lokal- og slekthistorie står som sagt ikke samlet og alt er ikke like tilgjengelig. På lesesalen står ca. 100 hyllemeter slekts- og lokalhistorie, også litt svensk og dansk slekthistorie, hvorav noen adelslekter. Dette er bøker som bare kan brukes på lesesalen og ikke lånes med hjem (se figur 4 på neste side)

I utlånssalen står de bygdebøkene som er ordnet etter Deweys desimalklassifikasjonssystem. Lokalhistorie har nummer 948., innenfor gruppen står bøkene etter stedet de omhandler og det er satt opp hyllemarkeringer for hvert fylke så det er lett å finne frem.

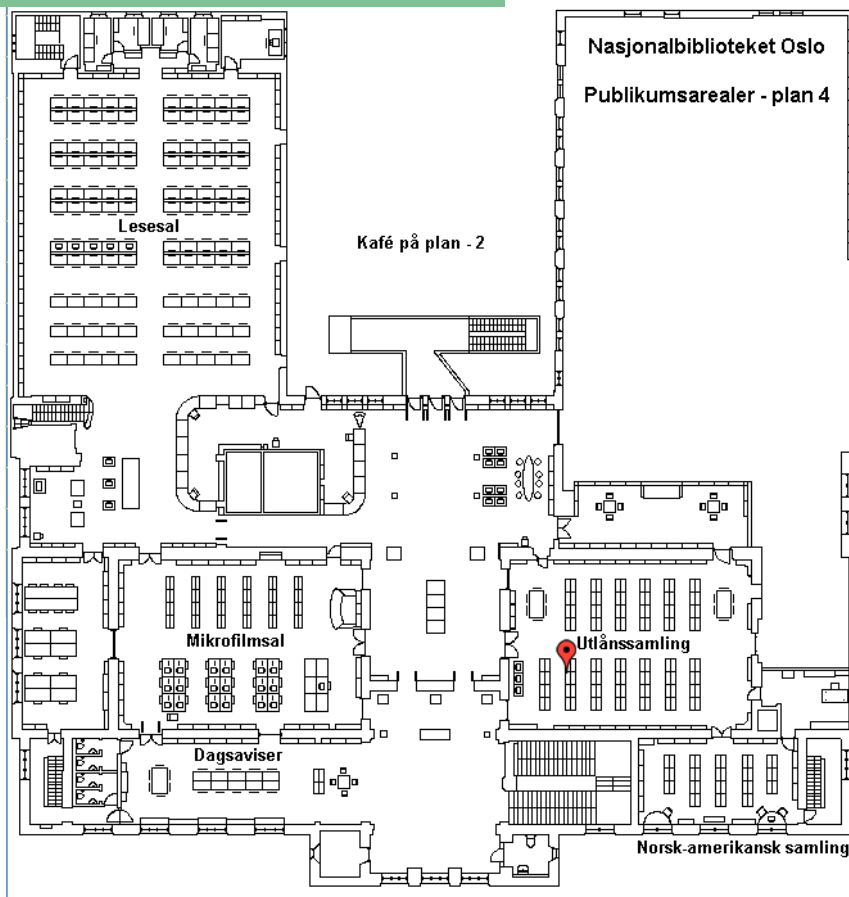
Nasjonalbiblioteket har også en samling topografiske bøker som

The screenshot shows the BIBSYS Ask search interface. The search term 'bygde?' is entered in the search field. The interface shows various filters for material type, language, and sorting options. The search results are displayed in a table format.

Figur 2

The screenshot shows the BIBSYS Ask search interface. The search term 'bygde?' is entered in the search field. The interface shows various filters for material type, language, and sorting options. The search results are displayed in a table format.

Figur 3

Figur 4

er til hjemlån, og her er det mange bygdebøker, også noen som det ikke er dubletter av på lesesalen eller i Dewey-samlinga. Top- samlinga står i magasin og må forhåndsbestilles.

Når det gjelder arkiveksemplaret er det aldri til hjemlån, det står også i magasin og må forhåndsbestilles til bruk på lesesalen (figur 5).

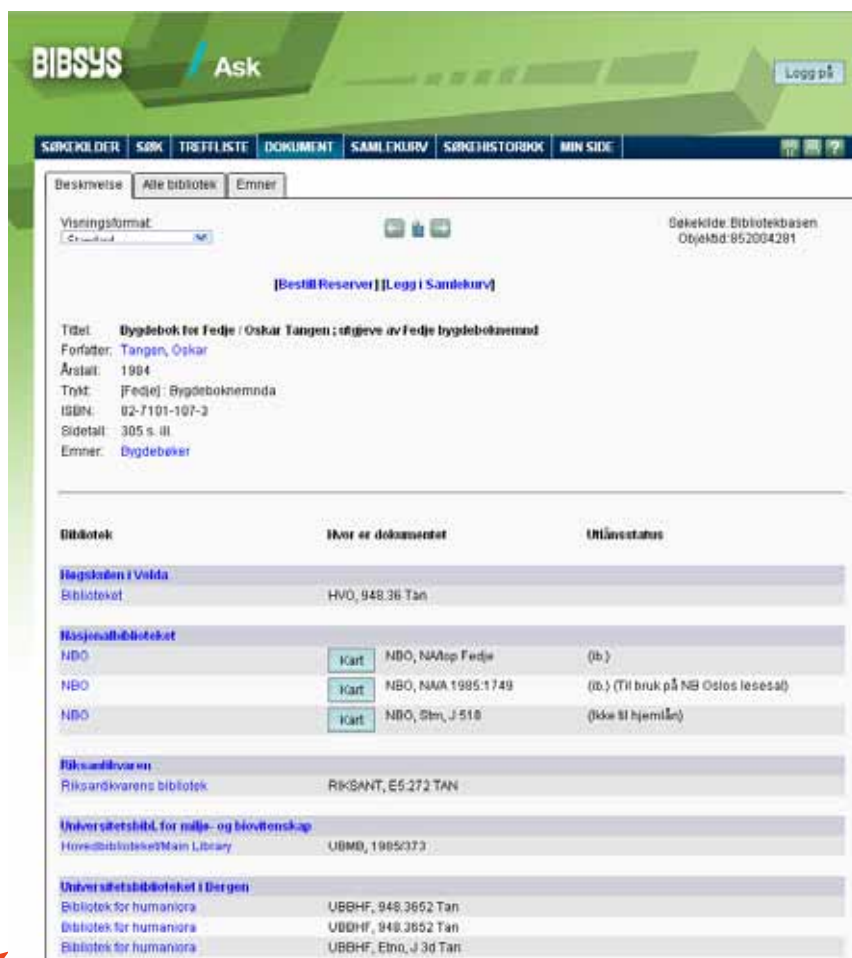
Her er et eksempel på at biblioteket har et eksemplar i topografisk samling, ett i arkiv (NA/A som betyr Norsk avdeling/arkiveksemplar), det var Universitetsbiblioteket som var nasjonalbibliotek frem til 1998 derfor denne presiseringen av norsk samling. Det siste eksemplaret står på lesesalen, signaturen er gammel og betyr Studiemagasinet, J var bokstaven for geografi og lokalhistorie i det gamle UB og nummeret er et løpenummer ordnet geografisk/alfabetisk (figur 6).

Et eksempel på at det finnes et eksemplar av boka i depotbiblioteket i Mo i Rana, det kan bestilles til henting i ditt lokale bibliotek eller på Nasjonalbiblioteket i Oslo, tar ca. 4 virkedager, og er til hjemlån.

De bygdebøkene en da ikke finner, men som en vet kom ut en gang mellom 1984 og 1994 må en spørre etter for de finnes bare i en gammel kortkatalog som ikke er med i Bibsys Ask, ennå.

Som dere kanskje vet har Nasjonalbiblioteket satt i gang et omfattende digitaliseringsprosjekt og noen bygdebøker er også digitalisert. De som ennå ikke er gamle nok til å ha falt i det fri som det heter, kan leses på NB sine maskiner i biblioteket.

Søking etter det digitale kan gjøres i supersøket på www.nb.no, for eksempel: lokalhistorie (figur 7).

Figur 5

Begrens søket til digitale bøker, se figur 8.

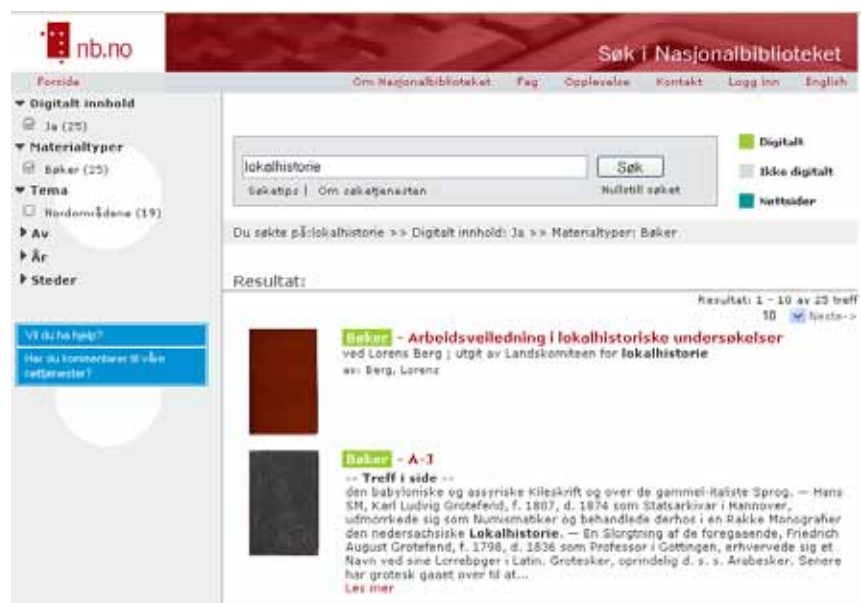
Nå kommer alt digitalt materiale med ordet lokalhistorie i seg opp, prøv deg frem og du kan finne mye interessant. Du kan også velge å se på digitale aviser eller artikler.

Figur 6

Figur 7

Figur 8

Norsk Slettshistorisk Forenings bibliotek, innhold og bruk

AV RUNE NEDRUD, NESTFORMANN I NORSK SLEKTHISTORISK FORENING OG BIBLIOTEKSANSVARLIG

Foreningens styre arrangerte styreseminar lørdag 26. januar 2008 hvor bibliotekets framtid var en av hovedsakene på dagsorden. Blant annet hadde dette bakgrunn i flere styredebatteer vedrørende biblioteket og innspill i flere nummer av Genealogen (Norsk Slettshistorisk Forenings medlemsblad).

Publikumssvikt

Foreningens bibliotek er hardt rammet av publikumssvikt. Flesteparten av våre biblioteksvakter sitter ensomme i foreningens lokaler den tiden de sitter vakt.

Dette er lite tilfredsstillende for vaktene og for foreningen, som legger mye ressurser i bibliote-

Bibliotekvakt Carl Nyland.
Foto: Liv Ofsdal

ket. Foreningen arbeider med registreringen av bibliotekets innhold med tanke på publisering på internett. Omkring 80% av alle bibliotekets bøker er nå registrert. Dette er i stor grad takket være stor innsats fra Terje Pettersen-Dahl som har lagt masse tid og ressurser i dette arbeidet. Foreningen vil i tiden fremover intensivere arbeidet med å registrere innholdet av biblioteket slik at det skal bli ennå mer

tilgjengelig for våre brukere. Om det er noen der ute som skulle ønske å bidra til å ferdigstille bokbasen, er det bare å melde interesse.

Sofaforskere

Hvorfor biblioteket er så lite benyttet har antakelig mange årsaker. Det kan ligge i alt fra vår beliggenhet i ett strøk som kanskje føles utrygt i mørke høst- og vinterkvelder til at dagens slektsforskere i alt for stor grad etter min mening har blitt sofaforskere, med utstrakt bruk av internett som viktigste kanal for både samling og utforsking av slektsforbindelser. Etter min mening skaper dette en isolasjon av slektsforskeren som jeg mener er uheldig. DIS gjør her en innsats for å få slektsforskere til å møtes i det digitale rom gjennom chat og fora. Dette vil nok bli en arena også for medlemmene i NSF etter hvert som vi får tilbudene på plass.

Internett gjør mye bra for slektsforskningen, men det genererer også gjenbruk av slektstavler inneholdende usannheter og omtrentligheter i store mengder. Foreningens potensielle møteplass, altså biblioteket, ville kunne motvirke denne trenden og føre slektsforskere sammen i fruktbart samarbeid om sin og andres slekt, og om det kunne avlive en del av de utallige kopierte feilene i slektstavler og oversikter på internett ville dette være til svært stor hjelp for mange som er ute etter å finne sine aner. Vi ønsker å gjøre biblioteket i Slektsforskernes hus til en sosial møteplass for alle som tilhører huset.

Hva vil nå foreningen med biblioteket?

Vi ønsker at foreningens bibliotek skal være et godt hjelpemiddel for våre medlemmer og et tilbud utover hva offentlige biblioteker og arkiver kan tilby av liknende materiale.

Likevel er kanskje ikke vårt bibliotek så unikt som vi kanskje skulle ønske oss. Deichmanske biblioteker, Riksarkivet og Lokalhistorisk Institutt har nok i dag samlinger som i mange tilfeller er vel så

dekkende som vårt eget. Unntaket er muligens vår store samling av slektsbøker. Men det ikke er nok å inneha en samling slektsbøker, selv om disse til dels er vanskelig tilgjengelige andre steder enn hos oss i Lakkegata. Det er derfor nødvendig å bygge ut samlingene av bygdebøker og oppslagsverk, slik at brukere som kommer kan få en fullverdig nytte av besøket i biblioteket vårt.

Bygdebøkernes plass i biblioteket

Bygdebøker er et stort savn blant brukerne av biblioteket i Lakkegata. Når besøkende som leter etter slekten har kommet et stykke på vei i egen forskning, ønsker de hjelp av bygdebøkene til å komme videre. Riktignok er bygdebøkene av variabel kvalitet og inneholder også direkte feil. Bøkene gir likevel en god pekepinn på veien bakover i slektstreet. Det gjelder bare at de som leser om sin egen slekt sjekker ut om bygdebokforfatteren har fått med seg de riktige opplysningene og det bør være forholdsvis enkelt etter hvert som kildematerialet blir lagt ut fritt og tilgjengelig på nettet.

Hvor stor er denne bygdeboksamlingen da?

Foreningen har drevet med dataregistrering av bibliotekets innhold siden flyttingen til Lakkegata. Vi er nå snart i mål, og vil dermed kunne tilby en fullstendig oversikt over innholdet i biblioteket. Det er foreløpig usikkert hvordan vi vil publisere dette, men sannsynligvis vil det bli publisert på nett slik at vi kan sikre flest mulig besøkende til våre foreningers felles beste.

Antall bygdebøker er på noen hundre, og utgjør kanskje 10-15% av alle utgitte bygdebøker i Norge gjennom tidene. Det betyr at vi har en lang jobb foran oss for å skaffe resten. Det er også selvsagt en økonomisk side ved dette som er en viktig del av bildet. Ønskemålet om 100% dekning er dermed langt unna. Om samlingen skal søkes komplettert fylke pr fylke eller pø om pø har vi ikke besluttet. Ut fra beliggenhet skulle en kanskje tro av Oslo, Akershus og sentrale strøk ville få prioritet, men Oslo består av så mange innflyttere at det vil være minst like stor interesse for bygdebøker fra utkant-Norge. Så behovet er nok omtrent like stort for hele landet.

Vi har besluttet å fortløpende forsøke å skaffe

tilveie nye og gamle slekts- og bygdebøker.

Standardbrev med presentasjon av foreningen er utarbeidet og vil brukes som mal for et slikt innsamlingsarbeid. Det må lages ett opplegg som viser oss hvilke bygdebøker som er utgitt og hvilke vi mangler i vårt bibliotek. Vi vil sende kommunene og andre en oppfordring om å donere bygdebøker til biblioteket. Vi vil også legge vekt på å forsøke å øke samlingen av slektsbøker på samme måte og vi vil oppfordre medlemmer og andre til å hjelpe oss med denne innsamlingen. I den grad man kjenner til lokale slektsbøker som er utgitt, enten av private eller på annen måte, ber vi medlemmene tipse oss om hva som er tilgjengelig. Om forfatteren i tillegg kan anmodes om å donere ett eksemplar til foreningen vil dette være meget kjærkomment.

NSF ønsker i tiden som kommer å bruke mer ressurser på å bygge opp et så godt bibliotekstilbud som mulig for medlemmene. Det er et uttrykt mål å øke aktiviteten i bibliotekets åpningstid og også gjøre oss mer tilgjengelig for DIS sine medlemmer før, under og etter kurskvelder i Lakkegata.

Dubletter

Foreningens bibliotek har gjennom tiden biblioteket har bestått fått en relativt stor andel dubletter. Det dreier seg nok om noen hundre bøker av varierende sjeldenhet. Foreningen vil søke å selge disse dublettene for å bruke midlene til komplettering av samlingen bygdebøker og slektsbøker. Samlingen har i liten grad blitt utvidet de siste årene grunnet økonomi. Vi må derfor prioritere suppleringen av nye bøker.

Sikring av biblioteket

Vi har i en tid diskutert utfordringen med å sikre de mest verdifulle bøkene våre, for eksempel ved at disse oppbevares i et eget avlåst skap. Foreningen har til tider vært plaget med at bøker forsvinner fra biblioteket, og dette ønsker vi å finne metoder for å unngå. En mulighet for bevaring er selvsagt skanning, og dette gjør at vi også kan legge de eldste bøkene ut på nett. Dette vil da gjelde bøker som er forfattet for så lenge siden at det ikke lenger er noen restriksjoner på dem vedrørende republisering.

Utlån

Utlånsmulighet har vært diskutert flere ganger, men foreningen har verken ressurser eller lyst til å drive utlån av bøkene. En vesentlig grunn til dette er at det da til en hver tid vil mangle bøker for de som kommer til biblioteket. I tillegg kan det være problemer med å sikre retur av bøkene.

Åpningstider

Vi har derimot gjort noe med åpningstidene. Foreningen ser at oppmøtet på ukedager er nesten fraværende og ønsket derfor å gjøre et forsøk med lørdagsåpning av biblioteket. Dette skulle om ikke annet gjøre det enklere å besøke biblioteket for de som har bosted utenfor Oslo. Det vil også gjøre det mer tilgjengelig for de som måtte føle seg utrygge i kveldsmørket på Grønland. Lørdagsvaktene er i første rekke betjent av vakter med nok slektsfaglig bakgrunn til å kunne stå til tjeneste ved spørsmål fra medlemmene rundt slektsfaglige spørsmål. Vi vil i tillegg forsøke en ordning hvor medlemmer kan bestille time for besøk på biblioteket enkelte kvelder. Dette vil fordre en type hjemmevakt som kan stille opp på noen dagers varsel, holde åpent og yte en viss hjelp med fremfinning av bøker og oppslagsverk.

Her ville det for øvrig være veldig hyggelig om også medlemmer i DIS kunne tenke å gjøre en innsats som biblioteksvakter en gang i mellom. Det ville jo være en stor mulighet for vedkommende til å bruke biblioteket aktivt selv også, både i egen og andres jakt på forfedre og slektninger.

Aktiviteter i biblioteket

Det har i den siste tiden ikke vært spesielle aktiviteter i forbindelse med bibliotekskveldene. Ett faglig opplegg for lørdagene planlegges for tiden. Det fremkom blant annet forslag om gruppearbeid rundt enkeltslekter, samling om geografiske områder, arbeid rundt kildemateriell osv.

Andre prosjekter i biblioteket

Foreningen har diskutert blant annet muligheten for å utarbeide en geografisk dekningsnøkkel for slektsbøkene. Til slikt arbeid er det ønskelig at dagens biblioteksvakter og andre frivillige kan bidra. Dette er et arbeid som kan kreve en del, da slektsbøkene ofte dekker slekter som har forgreininger rundt om i landet og iblant også utenlands.

Foreningen har ellers en rekke prosjekter som skulle vært avsluttet eller satt i gang hvor vi er avhengig av bidrag fra medlemmer og andre. Foreningen har nok slik sett sysselsetting for mange frivillige krefter.

Vi ønsker å skape ett bedre bibliotek for våre medlemmer og besøkende, og et levende miljø rundt biblioteket. Vi ønsker at Lakkegata skal være et samlingssted for aktiviteter som virker stimulerende og gi medlemmene noe ekstra i tillegg til våre tidsskrifter og vår hjemmeside som selvsagt er viktige bidrag til medlemmenes felles interesse. Vi ber både styret, biblioteksvakter, og medlemmer av foreningene som bruker Lakkegata og Slektsforskningens hus om engasjement og innsats for at dette skal forbli et levende miljø av aktive slektsforskere og at huset skal være den foretrukne arena for seriøs slektsforskning og ikke minst det bibliotek som bidrar til økt kunnskap både om egen slekt og om slektsforskning og kildebruk generelt.

Lokalene er som kjent benyttet allerede av både vår samboere DIS Norge og av DIS Oslo/Akershus og av Heraldisk Forening, men vi ønsker mer bruk også fra andre som kan bidra til å gjøre lokalene til landets slektsforsker-mekka.

Biblioteket vil ellers som vanlig være stengt mellom 20. juni og 1. september.

Når alt dette er sagt, er det sikkert likevel noe som er uteglemt.

Som siste oppfordring: Vær med å gjøre Slektsforskningens hus sine lokaler og bibliotek til et godt sted å være, og til det naturlige valg for slektsforskere å møtes.

Bygdeboksamlingene i Trondheim

AV ODDVAR MUNRO-JENSEN

Gunnerusbiblioteket

I Trondheim er det flere bygdeboksamlinger som er av interesse for slektsforskere. Her har vi valgt å se på samlingen ved Gunnerusbiblioteket, som tilhører Norges Teknisk- naturvitenskapelige universitet (NTNU) og samlingen på Statsarkivet i Trondheim (SAT).

Gunnerusbiblioteket

Dette er en del av Universitetsbiblioteket i Trondheim. Det er landets eldste vitenskapelige bibliotek og ligger under Norges Teknisk naturvitenskapelige universitet (NTNU).

I utlånsavdelingen i første etasje har biblioteket en stor samling med lokalhistoriske bøker som også omfatter et rikt utvalg av bygdebøker. Bygdeboksamlingen omfatter også hefter og annen litteratur som supplerer bygdebøkene. Noen av bøkene er også plassert på lesesalen i 2. etasje. Blant annet bygdebøker som omhandler Trøndelag og Nordmøre (Møre og Romsdal), men de er ikke til utlån. De er til bruk for studenter og andre som har behov for bøkene i sitt arbeid.

Bygdebøkene er sortert under Lokalhistorie og inndelt etter fylke. Østfold, Akershus/Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold, Telemark, Agder, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.

Bygdebøkene er registrert i BIBSYS Biblioteksystem - Felles husholdningsprogram for fag- og forskningsbibliotek. Bygdebøkene fra Østfold til Buskerud står enda igjen i det gamle klassifiseringssystemet til universitetsbiblioteket, men skal

omklassifiseres til Dewey-systemet i løpet av sommeren 2009. Der disse blir nevnt tas nummeret i det gamle klassifikasjonssystemet med.

For å få en oversikt over hva som er av bygdebøker går vi inn på BIBSYS sin søkerside, krysser av for Universitetsbiblioteket i Trondheim og søker på emnene Bygd? Og Lokalhistorie. Antall treff ble 808. Her finner vi bygdebøker fra hele landet, fra de nyeste bygdebøkene som Hadeland bygdebok fra 2008 til eldre bøker som Lensvikboka fra 1949.

Bygdebøker omfatter både «Gård og ætt» og «bygdesoge». Fra Østfold finner vi «Våler bygdebok» i tre bind av Einar J Pedersen. Bind 1 tar for seg gårdshistorie for Våler del 1 gr. 1-25. Bind 2: Gårdshistorie for Svinndal gnr. 88-110, 122 og 125. Bind 3: Gårdshistorie for Svinndal - del 2 gnr. 111-138. unntatt 122 og 125. I det gamle klassifikasjonssystemet til universitetsbiblioteket har disse nr. JC 11 Vål. Under Hedmark står blant annet «Bygdebok for Øyer» i fire bind av Tor Ile. Bind 1 (JC 14 Ile/1) kom i 1958, bind 2 (JC 14 Ile/2) i 1960, bind 3 (JC 14 Ile/3) i 1968 og bind 4 (JC 14 Ile/4) i 1980. «Hole bygdebok» står under Buskerud. Bind 1 «Bygda og folket» kom ut i 2001 og bind 2 i 2002. De er utgitt av Hole kommune og har nr. JC 15 Bok. Av bygdebøker fra Agder kan vi trekke fram «Valle kommune» i ti bind. De er utgitt i perioden 1985 til 2000 og er klassifisert i Dewey-systemet med nr. 948.313 S Val/1 (bind 1) til 938.313 S Val/10 (bind 10). De består av gards- og ættesoge og kultursoge. Bind 10 inneholder register. «Bokn gard og ætt» band 1 og 2 er utgitt av Bokn kommune i Rogaland. Forfatter er Birger Lindanger som også har skrevet Randaberg

bind 1-5. Blant de bygdebøkene som er utgitt i Sogn og Fjordane finner vi «Bygdebok for Årdal». De består av tre bind og er utgitt av Årdal kommune. Årdal 1 «Natur og næringsliv» (948.381 8 Byg/1) kom i 1971 og Årdal 2 «Kulturlandet» (948.381 Byg/2) kom i 1978. Årdal 3 «Slektsbandet» (948.381 8 Byg/3), som er siste bind i serien, ble utgitt i 1985. Så hopper vi til det nordligste fylket vårt. Finnmark har både norsk og samisk som språk, derfor er det naturlig å se om det er utgitt bygdebøker på samisk. Aage Solbakk m.fl. har gitt ut «Deanuleahki sogat, historja - Tanadalen Slekter, hisdtorie». Den er skrevet på samisk og norsk og kom ut i 2001. Etter Dewey-systemet er den merket 948.4639 Sol.

Statsarkivet i Trondheim

Statsarkivet i Trondheim (SAT) ble etablert i 1850 og er Nordens eldste statsarkiv. SAT er i tillegg det største statsarkivet i Norge. Statsarkivet har ansvaret for fire fylker: Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Nordland. I dag har arkivet ca 20 000 hyllemeter arkivmateriale med offentlige og private arkiver.

Boksamlingen er på ca 20 000 titler, hvor de fleste er registrert i en elektronisk database. Bare en liten del av dette er bygdebøker. De er et supplement til arkivets øvrige arkivmateriale og skal et hjelpemiddel i arbeidet med å finne fram til anene. Bygdebøkene står på lesesalen og kan benyttes uten bestilling.

SAT har bygdebøker fra de fire fylkene de har ansvaret for. De har også bygdebøker fra tilgrensende områder som Hedmark, Troms og Finnmark. Denne samlingen er ikke komplett da arkivet ikke har noen innkjøpsordning. Bøkene er et supplement til arkivets øvrige dokumenter der de er et hjelpemiddel for dem som leter etter slekt eller andre ting av lokalhistorisk interesse. Hjemlån praktiseres ikke og bøkene må derfor brukes på lesesalen. Katalogen ligger ikke på nett men er registrert i en database som de ansatte kan søke i for deg.

Bøkene er inndelt etter fylke: Hedmark, Møre og Romsdal, Trøndelag: Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. Nord-Norge er delt inn i Nordland, Troms og Finnmark. De er også alfabetisk ordnet etter sted/kommune og det er derfor lett for brukerne å få oversikt over hva som står i hyllene. Det er flere bøker som kan trekkes fram, men her vises det bare til et par eksempler fra hvert fylke. Starter vi med Møre og Romsdal finnes blant annet Bygdebok for Skodje, Gard og slekt bind 1 og 2 fra 1986. av Louis Giske (948.399 sk). Også Busettnadssoga for Volda 1-3 av Arnfinn Kjelland er representert i hyllene. Den har nummer 948.399 Vo.

Av lokalhistoriske bøker fra Sør-Trøndelag finner vi bygdebøkene for Hitra. Hitra 1: «Øya og folket» (948.419h) ble skrevet av Maurits Fugelsøy i 1958. Bindet tar for seg allmenn bygdahistorie. I 1989 kom «Hitraboka; Sandstad sokn» (948.419 hi) som er skrevet av Sverre Utseth. «Busetnad og folkeliv i Horg» I-IV av Jens Haukdal er også tilgjengelig for de som leter etter informasjon om slekta fra dette området. De har nr. 948.419h.

Blant bygdebøkene fra Nord-Trøndelag finner vi Olav Flotten «Overhalla bygdebok i fem bind (948.439ov). De fire første bindene tar for seg gards- og slekthistorie og det siste bindet tar for seg bygdehistorie fra ca 1600 til 1837. litt lenger bort står flere bind av «Stjørdalsboka» som er utgitt i perioden 1950-1956. Bindene tar for seg Stjørdal, Skatval, Lånke, Hegra og Meråker Herad. I Dewey-systemet har bøkene nr. 948.439ST.

De to siste bygdeokserien er fra Nordland. I hylla står Hemnes bygdebok 1992 Gard og slekt I og Hemne bygdebok 1992 Gard og slekt II (948.469he). Den siste er «Slektsbok for Skjerstad og Fauske» i fem bind er samlet av Harald Solbakk og redigert av Gunnar Berg. I Dewey-systemet har de nummer 948.469 SK. Her det det også et nyere bind fra 1995, «Nye slekter i Skjerstad og Fauske – Oppdatering og videreføring 1850-1995» av Gunnar Berg.

Redaksjonen for Busetnadssoga for Volda bd. 3 under lanseringa av boka hausten 2007. Frå venstre Eldar Høidal, forfattar av grendehistoriekapitla, Arnfinn Kjelland og Olav Myklebust som har ansvaret for å sette saman person- og bustadinformasjonen ved hjelp av dataprogrammet BSS.
Foto: Magnar Høydal.

Spørsmål til Arnfinn Kjelland

INTERVJUER: ODDVAR MUNRO-JENSSEN

Det er et omfattende arbeid som må gjøres før du kan holde den nye bygdeboka i hendene. Det er mange spørsmål som dukker opp når vi står der med en ny bok. Hvordan startet arbeidet med bygdeboken og hvem er involvert i arbeidet? For å få svar på dette har vi intervjuet Førsteamanuensis Arnfinn Kjelland ved Historisk institutt, Avdeling for samfunnsfag og historie (ASH) ved Høgskulen i Volda som har vært med på å utgi bygdebok for Lesja, Bygdabok for Lom og Busetnadssoga for Volda.

1. Du har vært med på å utgi flere bygdebøker, blant annet bygdebok for Lesja og bygdabok for Lom. Kan du fortelle litt om hvordan du ble involvert i arbeidet med Bygdebok for Lesja?

Det var medan eg framleis var hovudfagsstudent i historie i Trondheim. Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) hadde fått spørsmål om hjelp til å skaffe ein forfattar til gards- og slekts-historia for Lesja kommune i Nord-Gudbrandsdalen, og dåverande styrar ved NLI vendte seg til min rettleiar til

hovudfaget, Jørn Sandnes, og spurte om han visste om nokon. Eg skreiv ein hovudoppgåve der eg arbeidde med dei fleste kjeldene ein nyttar ved skrivning av gardshistorie fram til først på 1900-talet, så Sandnes meinte vel eg kunne klare arbeidet sjølv om eg ikkje hadde nytta hovudkjeldene til slektshistoria, kyrkjebøkene.

Bygdeboknemnda i Lesja inviterte meg i alle fall dit, og det var faktisk første gongen eg sette fot i den bygda. I ettertid har eg i den samanhengen reflektert litt over spørsmålet om det var eller er ein fordel for ein bygdebokforfattar å vere frå bygda eller ikkje. Det er sjølv-sagt ein fordel å vere kjend med gardsnamn og topografi, men det kan òg vere ein ulempe å vere for nært knytt til delar av ei bygd, slik det gjerne blir i slike bygdesamfunn. Så min erfaring er i alle fall at eg er glad eg kom til Lesja heilt utan bindingar til nokon i bygda. Eg var faghistorikaren som kom for å skrive bygdeboka. Ein viss ulempe var kanskje elles forventningane: Nokre trudde visst at eg skulle klare å nøste opp i «alt» i bygdehistoria...

Eg må nesten òg nemne tilhøvet til

slektshistoria. Ein viktig grunn til at eg i det heile tok på meg den jobben var at det i det første brevet eg fekk frå bygdeboknemnda i Lesja står om lag slik: «Slekts-historia er ferdig samla og skrive, så oppdraget gjeld å skrive gardshistoria». Etter nokre månader oppdaga eg at det ikkje var muleg å skrive gardshistoria utan å ha informasjonen om folket som hadde budd på gardane og husmannsplassane klar – og at det som låg føre ikkje var godt nok. Dermed laut eg òg gå laus på kyrkjebøkene og sette meg inn i korleis ein rekonstruerer familiar. Eg fekk elles god assistenthjelp til det arbeidet på Lesja, men i stort sett alle tvilstilfella måtte eg ta dei faglege avgjerdene om kva som skulle stå i bøkene. Kort tid etter kom læreboka i historisk demografi av Ståle Dyrvik ut, og dermed fatta eg interesse også for meir historiefagleg «gjenbruk» av denne delen av bygdebøkene.

Det siste momentet er kanskje at eg starta arbeidet med Lesjabøkene i 1981, det året IBM lanserte den første personlege datamaskina. Eg skjønnte nokså raskt at det ville vere eit godt hjelpemiddel først for å skrive

og korrigere og supplere teksten i manuskriptet, seinare til kjeldebehandling i form av å registrere kjelder og alfabetiserte dei. Dermed fekk rådmannen og eg formannskapet med på å kjøpte tekstbehandlingsutstyr med tre terminalar til kommunen i 1983, der sosialkontoret fekk ein, formannskapskontoret ein og eg den tredje. Den felles harddisken var på 20 MB... Sidan har eg prøvd å halde meg oppdatert på mulegheiter og avgrensingar i bruk av IKT i slik arbeid.

2. Nå er du ansvarlig redaktør både for Sula-soga og Busetnadssoga for Volda. Kan du fortelle litt om dette arbeidet?

Eg avslutta arbeidet med Lesja i 1996, nokre år etter at eg var tilsett ved Høgskulen i Volda. Da sa eg til meg sjølv: aldri meir slike prosjekt. Men same året kom det førespurnad frå Sula kommune om bistand til eit tilsvarande prosjekt, Sula-soga. No er det slik at dei regionale høgskulane har eit ansvar for å stille kompetanse til disposisjon for sine regionar, og da den førespurnaden kom var det på meg av historikarane i Volda flasketuten peikte; eg hadde erfaring frå slikt arbeid. Kort tid etter døydde bygdebokforfattaren ei av nabobygdene til Lesja, Lom, plutselig, og eg vart involvert i det prosjektet og saman med Ole Martin Sørungård frå Lesja.

Slik var stoda i 1999 da Volda eigentleg ville «rette feil i dei gamle Voldasoge-bøkene og ajourføre dei opp til i dag», ikkje nyskrive bøkene. Eg vart kontakta, men stilte da først som vilkår å få utarbeide eit forprosjekt for å analysere prosjektet og kalkulere omfanget av det. Det hadde eg gjort før, både for Lom og Sula, og oppdaga kvar gong

at det var arbeidsoperasjonar som måtte utførast som eg ikkje hadde teke omsyn til i dei forprosjekta. I Volda-forprosjektet sjekka vi m.a. om alle hendingane i kyrkjebøkene for nokre utvalde årgangar, og alle personar nemnd i folketeljinga 1801, var med i dei gamle bøkene. Konklusjonen var at så mange mangla at det ikkje var noko å spare på å «rette feil» – det var like greitt å gjere familierekonstruksjonen opp att.

I den samanhengen, og koordinert med Sula-prosjektet, starta vi så i 1999 arbeidet med å utvikle eit dataprogram som kunne nyttast til å bearbeide kjeldene, sette saman familiane, plassere dei ut på dei korrekte bustadane i undersøkingsområdet og skrive ut manus for slektshistoriedelen av slike bøker. Busetnadssoga for Volda og Sula-soga vart fullskala pilotprosjekt for dette dataprogrammet, Busetnads-soge (forkorta BSS). I 2004 var det programmet operativt, og pr i dag er Sula-soga fullført med 5 band, medan 3 av dei 5 planlagde banda for Volda er ferdige. Ein del andre prosjekt nyttar òg programmet.

I denne samanhengen bør det nemnast at i desse bøkene har vi ikkje innarbeidd tradisjonell gardshistorie. Slik historie var skrive for begge prosjekta på 1960-talet, og vi har i staden skrive inn tilvising til dei gamle bøkene og satsa på nyskriving av grendehistorier. I desse kapitla tek vi for oss næringsutviklinga i grenda, kommunikasjonsutbygginga, framveksten av lag og foreiningar og andre tema frå 1900-talet.

Etablering av prosjektgruppe

3. Når arbeidet med bygdeboken skal

starte blir det ofte satt ned en prosjektgruppe eller ei bygdeboknemnd. Hvordan foregår etableringen av gruppen?

Dette er det nok litt vanskelig å seie noko generelt om. I Lesja var det nokre av «høvdingane» i bygda, med interesse for slekt og lokalhistorie, som var oppnemnt da eg kom. Slik er det nok ofte; nokre eldsjeler arbeider med eit prosjekt, gjerne som «lobbyistar» mot lokalpolitikarane, og blir så oppnemnt til å vidareutvikle prosjektet når det er akseptert av eit organ som kan stå som utgjevar. Det er oftast ein kommune, men av og til òg sogelag eller musé. Det førekjem òg at nokre av desse går saman og etablerer ei stifting eller til og med aksjeselskap for å gjennomføre prosjektet.

Når eg blir beden om å gje råd med slike grupper, har eg til dels rådd til at ein deler dei i to og oppretter ei ansvarleg styringsgruppe med m.a. prosjektstyrings- og økonomikompetanse, og ei arbeidsgruppe med folk som først og fremst er interessert i lokal- og slektshistoria. Så slepp same folket både å ha ansvar for styringa av slike millionprosjekt og hjelpe til med stoffinnsamlinga.

4. Hvem deltar i dette arbeidet?

Sentrale personar i historielags-, musé- og kulturvernarbeid i bygda, så langt eg har erfaring. Ein lokalpolitikar eller to er gjerne tilslutta.

5. Hvilke hensyn tas i utvelgelsen av medlemmer i gruppen?

Interesse for emnet er nok viktigaste omsynet.

6. Hvilke arbeidsoppgaver kan en slik gruppe ha?

Det er gjerne å førebu eit prosjekt med meir eller (oftast) mindre be-
arbeidd planlegging av prosjektet,
utlysing og tilsetting av bygdebokfor-
fattar og oppfølging av arbeidet fram
mot ferdige bøker. Også lansering av
ferdige bøker og salskampanjar kan ei
slik nemnd få i oppgåve å ta seg av.

Bygdebokredaksjonen

7. Du har sittet i flere bygdebokre-
daksjoner. Hvilke kriterier tas det
hensyn til når redaksjonen skal settes
sammen?

Vel, som ansvarleg redaktør har eg
hatt ein betydeleg del av ansvaret
for å velje ut folk til redaksjonen
sjølv. Ein slik redaksjon kan bestå
av ein hovudredaktør, forfattarane
av delar av manus og gjerne ein
bildeansvarleg. Forfataroppgåvene
blir gjerne delt på to når løysinga med
grendekapittel er vald: ein med ansvar
for befolkningsregisteret og ein med
ansvar for grendehistorieteksten.

8. Stilles det noen bestemte krav til de
enkelte medlem av redaksjonen?

Nei, egentleg ikkje.

9. Hvordan fordeles oppgavene i
redaksjonen?

Det seier seg sjølv, slik eg har gjort
greie for ovafor.

Arbeidet med bygdebø- ker

10. Noe av det første som må gjøres
er å finne fram til hvilke kilder som er
relevant å bygge på i bygdebøkene.

Hvordan går dere fram for å finne
relevante data? (Kom med eksempler

fra arbeidet med bygdebøkene som du
har jobbet med)

I arbeidet med den delsjangeren av
bygdebøker som busetnadshistoria
utgjer gjev det seg i stor grad sjølv: ein
må skaffe seg oversyn over stoda for
det grunnleggjande kjeldematerialet
ein nyttar i slike prosjekt. Det betyr
kva som finst i sentrale og lokale arkiv.
Nokre stader kan t.d. viktig kjeldema-
teriale mangle, viss t.d. prestegarden
eller sorenskrivargarden med embets-
protokollane har brunne o.l.

Eit døme kan vere den s.k. ekstra-
skatten frå 1762. Det er ei viktig kjelde
som i prinsippet inneheld namn på alle
personar over 12 år i kvart prestegjeld.
Da eg arbeidde med Lesja fekk eg be-
skjed frå arkivverket at desse manntala
for Gudbrandsdalen var tapt. Mange år
seinare vart likevel manntalet frå Lesja
attfunne i eit anna arkiv. Av påskrifta
skjønnte vi så at Lesja-presten hadde
gjort så dårleg arbeid med den første
versjonen at han hadde blitt pålagt å
lage eit nytt manntal, som hadde blitt
innsendt seinare og arkivert for seg
sjølv. Den pakka dei første manntala
frå Gudbrandsdalen låg i er altså gått
tapt, men den nyare versjonen for
Lesja finst. Dessverre vart funnet gjort
etter bygdeboka var ferdig, så den
kjelda er ikkje brukt i bygdeboka.

11. Hvilke skriftlige kilder blir brukt
og hvor finner en disse?

Det kan delast i tre. I det statsarkivet
som har ansvaret for området finn vi
dei viktigaste fram til 1930-åra: kyr-
kjebøker, folketeljingar, dødsbuskif-
teprotokollar, pantebøker og -registre
(grunnbøker) ofl. Når det gjeld tida
etter, fram mot notida, må informasjo-
nen samlast inn manuelt blant folket
i området ved hjelp av skjema til alle

hushald og lokale kontaktpersonar som
følgjer opp informasjonsinnsamlinga.
Den siste gruppa er nokre kjelder som
finst i Riksarkivet i Oslo og som dekk-
jer dei eldste tidene: lensrekneskap
med skattelister, odelsjordebøker og
bygsellister.

12. Inneholder kildene annen informa-
sjon som kan være av interesse?

Ja, absolutt, men det heng sjølvsagt
saman med kva for modell for slike
bøker ein vel. Skal ein t.d. skrive tra-
disjonell gardshistorie er det jo mykje
gardshistorisk stoff i materialet, særleg
skifta, som gjerne har nøyaktig regis-
trering av alt innbu i husa på garden,
alle husdyra til og med med namn og
sjølvsagt ei detaljert taksering av alt
dette i samband med arveoppgjering.

Også kyrkjebøkene kan innehalde
tilleggsinformasjon, da gjerne i form
av merknader presten har gjort ved
særskilte hendingar, ulykker o.l.

Dei viktigaste av slike kjelder er
kanskje tingbøkene, dei gamle retts-
protokollane. Dei inneheld referat frå
bygdetingsamlingane, vanlegvis tre i
året, som var lågaste rettsinstans. I
protokollane finn ein kven som var s.k.
lagrettemenn, alle kunngjeringar av
offentlege pålegg o.l., tinglysingar før
pantebøkene kom kring 1720–30 og
– viktigast – referat og vitne-utsegner
frå alle slags rettssaker. Men denne
kjelda er arbeidskrevjande å behandle,
så eg har forståing for dei bygdebok-
prosjekt som ikkje ser seg råd med å
bruke ho fullt ut.

13. Du nevnte muntlige kilder. Hvem
bidrar og hvilken informasjon kan de
bidra med?

Som nevnt, i denne typen prosjekt
gjeld det først og fremst all infor-
masjon om personar og bustader i

området frå 1900-talet. Viss ein vel å ha med tradisjonell gardshistorie må ein rundt om på gardane og samle inn den informasjonen ein ikkje finn i offentlege arkiv. Det kan òg gjelde anna enn munnlege kjelder, t.d. gamle bilde, ikkje tinglyste dokument, brev o.l.

Det er elles særleg viss ein skal ha med grendekapittel med dei tema eg nemnde tidlegare ein er heilt avhengig av lokale informantar. Den typen informasjon ein tek inn i slike delar av bygdeboka finn ein lite av i offentlege arkiv. Men ein må sjølvst òg bruke andre arkiv, som t.d. lags- og bedrifts-arkiv, aviser o.l.

14. Kan du nevne noen fordeler og ulemper ved de skriftlige kildene?

Det kan jo vere så mangt. Men det er det vi har å hjelpe oss med, og kva du så kunne ønskt deg av skriftlege kjelder er nokså uinteressant. All behandling av kjelder må følgje grunnleggjande kjeldekritikk – der ein i prinsippet kjem særst langt med sunn fornuft.

15. Hva er fordeler og ulemper med å bruke muntlige kilder?

Den primære fordel er jo sjølvst at dersom informanten lever kan ein gå attende og stille oppklaringsspørsmål, be ho eller han utdjupe synspunkt osv.

Ulempen, særleg når ein er på jakt etter faktainformasjon som jo store delar av slike bøker inneheld, er at det er generelt problematisk å hugse presise detaljar om kven som budde i kva for hus for mange år sida, kvar dei flytte, når dei var fødte osv. Her har vi døme på motstridande opplysningar frå t.d. sysken. Husstandskjema for område der det ikkje er laga slike bø-

ker før må prøve å få inn informasjon om ny busetnad for i prinsippet heile 1900-talet, fordi den siste fullstendige registreringa vi har tilgjengeleg er folketeljinga frå 1900. Det har vist seg å vere særst komplisert, særleg i område med tettare busetnad, t.d. Fossbergom i Lom og sjølvst Sula, som jo nærast er å sjå på som ein forstadskommune til Ålesund..

16. Hvordan sjekker dere disse kildene?

Ved så langt muleg å dobbeltsjekke mot annan informasjon, kommunale reguleringsplanar, kart, flyfoto osv. Viktigaste sjekken eg tilrår er likevel at ein i slike prosjekt alltid sender manuskriptet for kvart gardsbruk og kvart bustadhus ut til dei som bur der i dag slik at dei kan kontrollere og rette opp feil og manglar. Samstundes bør heile manus leggst ut på stader der mange finn dei, t.d. kommunehuset og biblioteket, og så oppfordrar ein bygde-folket til å sjekke alle bustader som er fråflytt eller der det har vore skifte av folk.

Men det er eit paradoks at det er såpass vanskeleg med den nyaste tida. Det har eg skrive nærare om i eit stykke i Lokalhistorisk magasin nr 2, 2008.

17. Når kildematerialet er samlet inn, hvordan blir det bearbeidet?

Den tradisjonelle metoden ved slike prosjekt har vore å skrive ut informasjonen frå kjeldene på lappar og så samle desse i mapper på kvar gard eller gardsbruk. Så startar forfattaren frå ein kant av bygda og skriv seg igjennom gard for gard. Men mykje informasjon gjeld jo sjølvst meir enn ein gard, og det krev at det blir

laga lappar med krysstilvisingar mellom mappene, manuelt og papirbasert, med ein standard databaseprogram eller på annan måte.

Det som er særskilt med dei siste to prosjekta eg har hatt ansvaret for, er altså bruken av data-programmet BSS. Det krev ein delvis annan grunnleggjande metode enn før, ved at alle kjeldene i prinsippet må data-registrerast, importerast i programmet og namne-normerast før lenkearbeidet startar. Men når det først er gjort gir BSS mykje betre høve m.a til raske søk etter informasjon i alle kjelder enn med andre metodar.

Bruk av bygdebøker i slektforskningen

18. Mange sier at «vi kan ikke stole på opplysningene i bygdebøkene». Hva gjøres for å sikre at kvaliteten på opplysningene blir best mulig?

Vel, det har eg vel eigentleg prøvd å forklare. Viktigast er kanskje den etterkontrollen ein gjer ved utsending og utlegging av manus. Elles må sjølvst forfattaren følgje dei grunnleggjande metodereglane i samansettinga av informasjonen. Men kan òg vere slik at bygdeboknemnda undervurderar kompleksiteten i arbeidet og pressar forfattaren til å levere manus før stoffet eigentleg er godt nok førebudd og dermed gir ut for dårlege bøker.

19. Hvordan bør slektforskerne bruke bygdebøkene?

Som dei bør bruke alle andre kjelder: med sunn kritisk sans.

Fortellingen om folket og livet i gamle dager

AV JOROLF NYBORG

Bygdebøkene tar som regel for seg bare gårds- og brukerhistorien i bygdene, og sjelden eller aldri noe om det daglige livet for folket som bodde på gårdene/plassene. Å ta med litt om dette, skulle gjerne ha vært en selvfølge i hver bygdebok, da folks levemåte ved arbeid og fritid varierte sikkert mye fra bygd til bygd, for ikke å si, fra landsdel til landsdel. Gårdens beliggenhet hadde også stor betydning for folks levemåte. Det var stor forskjell fra en gård ved kysten og på flatlandet til en fjellgård der "Ingen skulle tro at nokon kunne bu".

Bygdebøkene kan i noen tilfeller presentere personer og fortelle litt om dem, men det er helst de som hadde en velsett stilling i bygda, eller hadde et heller negativt rykte. Hva de ellers foretok seg i det daglige liv, er det skrevet lite om. Fritid var et ukjent begrep for dem, så det er det ikke mye å fortelle om.

Jeg vil her ta for meg det jeg har forstått var livet på landsbygda på en gård i Trøndelag i gamle dager.

På gårdene var det som regel mange husmenn i arbeid. Levemåten for en gårdmann og en husmann var vidt forskjellig og ikke til å sammenligne. Mens en gårdmann eide gård og grunn, eide en husmann knapt sitt eget hus.

For å redegjøre litt om deres hverdag, vil jeg først ta for meg en husmannsfamilie.

For ca. 200 år siden vokste husmannsvesenet frem. På gårdene foregikk det daglige gjøremål stort sett ved håndkraft, så det trengtes mye arbeidsfolk. Disse måtte ha et sted å bo, og når man ikke eide gård og grunn, var det vanskelig å forbli noe annet enn en husmann. Dessuten var det heller ikke jord til alle som ville være bønder. En husmannsplass oppsto ved at en mann fikk leie et skogstykk eller et stykke av utmarka av gårdmannen. Partene ble på forhånd enige om årlig leie, som var pliktarbeid på gården. Antall dager pliktarbeid avhang litt av størrelsen på husmannsplassen.

Plassen måtte så ryddes og dyrkes. Deretter ble en liten stue, gjerne med bare et rom og hems, oppsatt. Stuen var husmannens eiendom, og ville han

flytte måtte han enten selge den til neste husmann, eller ta den med seg til en ny plass. For å livnære seg måtte han ha et arbeid utenom plassen. Det kunne være å arbeide på gården, men om dette ikke varte hele året, måtte han ha noe annet å gjøre. Det kunne være som smed, skredder, skomaker, snekker, båtbygger eller som fisker.

Når en husmann var vell etablert, ble hans gjøremål å skaffe seg mest mulig utkomme av plassen. Det kunne være han først skaffet seg noen geiter, senere ei ku. Et lite uthus måtte det også være, både for fôr og dyr. Under stua var det som regel en liten kjeller for poteter og grønnsaker, dyrket på plassen. Hvordan det kunne være å bo og å leve for en stor husmannsfamilie, er det vanskelig i nåtiden og forestille seg. Disse stuene var spartansk innredet, og med bare ett eller to rom, måtte de bo nokså tett innpå hverandre. Vinduene var små, så det slapp lite lys inn.

Ei husmannskone måtte være en sliter, hun skulle ta seg av dyra, stelle huset, lage mat og sørge for klær til ungene, seg selv og mannen. Lite av dette ble kjøpt, nesten alt måtte lages ved hånd. Det var i høyeste grad en naturalhusholding.

Mannen hadde sitt yrke og pliktarbeidet på gården å ta seg av om dagene, kveldene og delvis om nettene gikk med til arbeid på plassen, spesielt i onnene. Redskapene var hjemmelaget og var bare håndredskaper. Hest med redskap kunne de få låne på gården, men ikke alle gårdmenn var lystne på å låne ut hest og redskap. Hestene hadde hatt en lang arbeidsdag på gården og måtte hvile. Derfor måtte husmannen legge opp nye åkrer med spade og høyet og all avling bæres på ryggen eller bli trillet inn på ei hjemlaget trillebår.

Ungene måtte tidlig hjelpe til, guttene ute og jentene inne. Det var ikke uvanlig at unger helt ned i 6-årsalderen var blant tjenestaben på gårdene. Den eneste fritid en husmann kunne ta seg til var jakt. Bjørn var det mye av og den var det skuddpremie på. En skutt bjørn kunne derfor gi noen slanter til en

fattig husmann. Dessuten ble kjøttet brukt til mat og skinnet til klær. Litt småvilt ble det også jaktet på, men disse ble helst fanget ved snarer.

Selvskudd for bjørn var vanlig, særlig på seter-vollene om høsten. Om dette ble gjort, måtte det bekjentgjøres på kirkebakken i god tid først. Det er blitt fortalt om mange ulykker av folk som hadde gått seg på slike selvskudd. Jakt og fiske var kanskje en form for fritid, men ellers var det noe de ikke visste av.

Når ungene på en husmannsplass ble konfirmert, måtte de finne seg et arbeid for å forsørge seg selv. Dette kunne være vanskelig, men enten ble det å få arbeid på en gård eller rydde seg nytt land, altså en ny husmannsplass. Flytting mellom bygdene ble også vanlig for leting etter arbeid. Men det var mange om "beinet", og utvandringen til Amerika startet. Først i liten målestokk, folk var vel litt skeptisk på det ukjente, men etter hvert fikk de mer kjennskap til verdenen "over there" og utvandringen tok til for alvor. Det var da også mest husmannsfamilier, husmenns sønner og døtre som emigrerte. I Amerika måtte de også slite og streve, men de eide i hvertfall den jorda de arbeidet på og det var en stor forskjell.

Når en husmannsplass ble nedlagt og fraflyttet, ble jorda ført tilbake til gården. På gårdene var det mye liv og røre, spesielt i onnene. Her var det gårdmannen som dirigerte utendørs, mens husmora dirigerte innendørs.

Om vi begynner med gårdens gjøremål fra våren av, var det utsortering av settepoteter det første som måtte gjøres. Det foregikk i kjelleren. Poteten, helst de små og mellomstore, ble sortert ut og lagt i kasser som var laget til dette formålet. Når nok settepotet var sortert, ble kassene plassert på et varmt sted, gjerne i fjøset, og tildekket. Når poteten skulle få gro, måtte den ha litt varme og for at groen ikke skulle bli for lang, da den da hadde lett for å brytes av, måtte poteten stå mørkt, derfor ble den tildekket. Dette arbeidet foregikk i mars/april, alt etter hvor gården lå, ved sjø eller i høyden.

Hesten var uunnværlig på gården og på de store gårdene kunne det være flere hester, men oftest bare to. To hester som arbeidet i lag, ble kalt et "beite".

Når markene var blitt snøfrie og tælen var borte, begynte den egentlige våronna. Da måtte det pløyes, harves og såes. Gjødsele måtte ut fra gjødselekjelleren. Den kunne også bli utkjørt mens det ennå var snø og lagt i hauger. Disse ble så spredt utover på åkrene for hånd.

Når vårsola hadde varmet opp jorda litt, ble potetene satt ned i jorda. Deretter ble det grønnsakene sin tur.

Alt dette ble gjort av husmenn og gårdens tjenere. 14. april er i dag regnet som første sommerdag. Om denne datoen hadde samme betegnelsene før i tiden skal være usagt, men på gårdene var denne datoen flyttedag. Tjenestefolket på gården som hadde oppholdt seg i stua på gården om vinteren, måtte denne dagen flytte sine eiendeler til uthus- eller fjøslemmen. Der måtte de oppholde seg til vinteren satte inn igjen, som regel den 14. oktober.

På hver gård ble det også sådd korn. Det var det bonden selv som gjorde. Etter såingen måtte åkeren vales. Det ble gjort ved at en rund bearbeidet trestokk ble dradd over åkeren av en hest. Det øverste jordlaget ble da presset sammen. Når våronna var unnagjort, kunne det bli foretatt litt vedlikehold, det var alltid noe som måtte gjøres. Det neste som sto for døra var slåttonna, derfor måtte redskaper, så som ljåer, river og hesjeved ettersees.

På gårdene var det forskjellige bygninger, hver til sitt bruk. Var det en bekk/elv ved gården, var det også ei kvern. Her ble kornet malt. Det kunne foregå i ledige stunder hele vinteren når det trengtes, om det var vann nok. Ei gårdssag tilknyttet bekken var heller ikke uvanlig.

I fjøset var det mange forskjellige dyr, både griser, sauer, geiter, høner, hester og kyr. Der foregikk det også store ting om våren. Kyrne kalvet, sauene lammet og geitene fikk killinger. Dette foregikk ikke alltid uten hjelp fra menneskehender.

Når det ble litt grønt på beiten, ble dyrene sluppet ut. Sauene på fjellet, hvor de ble værende til høsten. Geitene måtte gjeterguttene/jentene ta med seg til utmarka, mens kyrne måtte være i fjøset en tid til de kunne flytte til seters. Dette skjedde som regel først på juni. Tiden på seteren var feitingstida for buskapen.

På seteren var det setertausa som stelte sammen med en eller to gjetergutter/jenter, gjerne ungene på gården. Seteren lå vanligvis langt fra gården så all melk, både fra kyrne og geitene måtte behandles på stedet. Det ble ystet ost og laget smør, som ble fraktet fremover til gården, en eller to ganger i uka. Hjemme på gården var det gjerne ei ku slik at de hadde melk i huset. Var det kårfolk på gården, kunne de ha ei ku, kårkua, som da var hjemme på gården. Ellers måtte all innmark benyttes til åker og eng skulle det bli nok før for vinteren.

Slåtten var den mest aktive og arbeidsomme tiden på gården. Graset ble slått med ljå, og det var mange slåttekarer. De gikk etter hverandre og slo skårer. Gjerne kunne det forekomme litt konkurranse blant dem om hvem som slo fortest og hadde bredest skår. Mens noen satte opp hesjer, ble graset kjørt sammen med hest og sleperive frem til disse og graset ble hengt opp i hesjene.

Skulle det se ut til at været kunne holde seg fint noen dager fremover, ble mye av graset tørket på marken. Det foregikk på følgende måte: etter at slåttekarene hadde gjort sitt, kom jentene, tausene, med hver sin rive og spredde graset utover marka som en teppe. Slik fikk det ligge ett døgn tid. Da måtte jentene til med sine river igjen og snu graset. Etter et nytt døgn var graset tørt og ble kjørt inn på låven. Denne måten å tørke graset, sparte gårdens folk for mye arbeid.

Innkjøringa av høyet foregikk med hest og vogn. Dette kunne foregå mens mørke skyer truet på himmelen. Som regel fikk de inn alt høyet velberget, men ved dårlige somre kunne mye også bli ødelagt. Når slåtten var ferdig og høyet var i hus, var det hesjeveden (stauren) som måtte samles sammen og oppbevares på et tørt sted. Den skulle jo brukes neste år og måtte lagres slik at den ikke råtnet.

Nå ble det feiret at slåttonna var over. Det foregikk ved at alle som hadde vært med på slåtten ble servert rømmegrøt. Dette var ikke dagligdags kost, så det var sikkert litt høytid også. Kanskje ble det også servert en hjemmelaget dram.

Etter slåttonna ble det litt roligere på gården. Den tiden ble brukt til vedlikehold av hus og redskap. Tid til litt fiske kunne det bli også. Det var om å

høste der det var noe å høste. I utmarka var det mye bær, og disse måtte plukkes. Inne på kjøkkenet ble det da syltet og laget saft. Ellers var det på de aller fleste gårdene en bærhage og frukttrær.

Skjæring av kornet foregikk for hånd og var som regel "kvinnfolkarbeid". Dette kunne røyne på både rygg og armer. Arbeidsdagene var lange, gjerne både 12 og flere timer. Enhver vil forstå at å gå framoverbøyd så lenge i flere dager, måtte ta hardt på kroppen. Men de visste ikke av noe annet, og klaget ikke.

Som ved slåtten kunne det oppstå en viss konkurranse her, nå jentene imellom. Her var også skikken at ved endt skuronn, skulle det serveres rømmegrøt. Om så ei jente havnet på "øya", det vil si at om noen klarte å skjære rundt ei jente, skulle vedkommende ikke få være med på "skolgrauten".

Å samle sammen kornbandene, sette ned kornstaur og få kornet på staurene, var mannsarbeid. Var høstværet fint, kunne kornet kjøres inn etter ei uke eller to, men det kunne i mange tilfeller bli stående på staur i mange uker.

Senere på høsten ble kornet tresket. I tidligere tider foregikk dette ved at kornbandene ble lagt ned på låvegulvet med kornendene mot hverandre. Så ble kornet slått løst med et redskap de kalte "sliul" eller en tust. For så å skille korn og agne fra hverandre, ble det kastet bortover gulvet. Kornet som var tyngre enn agnen, havnet lengre bort og slik fikk de skilt disse fra hverandre. Senere ble såkalte "kastemaskiner" brukt ved tresking. Disse var handdrevet av en eller to karer. Den var forløperen til de senere motordrevne treskeverkene.

I siste halvdel av september sto potetene og grønnsakene for tur til høsting. Potetene ble tatt opp med grev. Hver person som deltok hadde med seg to kar, trebøtter. En til matpotetene (de største) og en til småpotetene. De siste gikk til dyremat. Matpotetene ble lagret i kjelleren under stua. Det var ei luke i kjøkkengulvet og stige ned i kjelleren. Der ble det hentet opp poteter og grønnsaker de trengte for hver dag. Disse kjellerne egnet seg også godt for oppbevaring av syltetøy, da de var kalde, men frostfrie.

Når alt av markens grøde var i hus, var det vinterveden som måtte hugges. Vedskog hadde bonden

nok av, også arbeidskraft. På gårdene var det alltid nok ved, slik at ved som ble hugget om høsten fikk tid til å tørke før den havnet i ovnen.

For å drøye ut vinterføret om våren, spesielt til sauene og geitene, ble det om høsten hugget lauv fra trærne. Disse ble buntet sammen til "lauvkjærver" og ble innkjørt på låven med en gang. Der fikk lauvet tørke. Disse var litt for mager kost for kyrne, men sauene og geitene likte dette svært godt. All kvist som var for tykk til at de ville spise dem, ble samlet sammen og brukt til ved, enten på grua i kjøkkenet eller i størhuset, intet gikk til spille. Det hendte også at det ble tørket mose for å spe på om det ble knapt med høy om våren.

I tiden før jul var det også svært hektisk på gårdene. "Julegrisen" skulle slaktes. Det var gjerne en husmann som var slakter. Tjenerstaben måtte opp tidlig den dagen slaktinga skulle skje. Det ble kalt "porkotta". Da måtte "laugevannet" varmes opp. Det skjedde i størhuset. Vannet ble brukt til å få busta på grisen til å løsne, slik at den ble lettere å få av. Grisebusta var forresten en av delene på grisen det ikke ble tatt vare på, om ikke en skomaker var i nærheten. Blodet ble brukt til blodpølse og pannekaker. Flesket ble saltet ned i store trestamper på stabburet. Innmaten ble også brukt til mat, både hjerte og lever. Tarmene ble rengjort og brukt ved laging av pølser. Alt dette ble utført av tjenerstaben, med husmora som overvåker. Skulle all maten holde seg, måtte den lages på riktig måte. Også lagringa måtte foregå på et egnet sted. Så det var ikke mye av grisen som ikke ble brukt i husholdningen.

På gårdene var det også stor forskjell på kvinne- og mannsarbeid. Matmora, dvs. bondekona, hadde ansvaret for alt arbeid som tjenestegjentene skulle gjøre. Var det en gård av litt størrelse, hadde jentene gjerne hvert sitt arbeid. Fjøsenta stelte i fjøset, innejenta eller jentene, skulle lage mat, vaske, bake, spinne og veve. Av baking ble det mest flatbrød, for kornet passet dårlig til vanlig brød. Det gikk mest til dyrefôr. Ysting og kinning hørte også med for innejentene. Vann, både til husholdningen, vasking og til husdyra måtte bæres inn. Også dette var kvinnfolkarbeid og foregikk ved at de brukte et bæretre over skuldrene med ei bølge på hver side. Dette arbeidet

var ikke så lett og enkelt, særlig om det var mange husdyr og lang vei til bekken.

Gårdmannen hadde som nevnt ansvaret for det som var mannsarbeid. I tillegg til det som er allerede er nevnt, var det tømmerhogging og fremkjøring av tømmeret om vinteren. Slik gikk dagene og månedene for seg hvert år. Det var alltid noe som foregikk på en gård i gamle dager.

Bygdebøker – et supert hjelpemiddel!

AV BJARTE ESPEDOKKEN

Som de fleste som leste den forrige artikkelen min om funnene i USA, vet at det var med en bygdebok at jeg startet min slektsforskning. Bygdebøker er den boken, sammen med slektsbøker, som sikkert er den beste og viktigste for slektsforskere.

Da jeg startet, tok jeg frem bygdeboka Voldasoga, som bestemoren min hadde liggende. Selv om det kun var ei av flere bygdebøker derfra som hun hadde, så var det i det området boka dekte, jeg hadde meste av slekta – foreløpig! Jeg hadde ikke noe program å føre det jeg fant inn i, men det å lage et eget system på papir gikk også ypperlig, når jeg ikke hadde så veldig mange personer som jeg hadde funnet.

Rett etter at jeg kom hjem fra besteforeldrene mine, så var far rask til å hjelpe meg med hans slekt. På vegen hjem, hadde han sagt til meg at vi hadde ei bygdebok hjemme. Den boka hadde jeg jo gått forbi sikkert tusen ganger, uten en gang å tenke på at det var ei så spennende bok.

Jeg startet jo som sagt bare å skrive ned informasjonen for senere å legge den rett inn i slektsprogrammet som jeg lastet ned da jeg kom hjem, men... Jeg sjekket jo aldri opp det jeg fant der. Så fikk jeg jo da vite om at jeg måtte sjekke opp informasjonen, startet jeg jo ikke med de yngste, for det var så kjedelig, jeg ville heller ha en utfordring og gjorde noe så idiotisk at jeg sjekket de eldste først. Senere

tenkte jeg ikke på dette og da jeg skulle flere måneder etter sjekket opp de yngste, oppdaget jeg at det i bygdeboken var funnet feil dåp, så jeg måtte slette alt jeg hadde funnet på ei gren.

Det jeg også gjorde lenge uten å tenke på det, var å ikke sjekke om bygdebokforfatteren hadde funnet riktig den riktige dåpen, vielsen og begravelsen. Dette betydde at jeg fikk masse ekstraarbeid med å sjekke kilder.

En ting min far snakket med meg om for en liten tid tilbake, var at vi som driver med slektsforskning bryr oss veldig mye mer om og tenker mer over at det faktisk finnes mange feil i bygdebøkene. Personer som bare blar litt for moro, bryr deg ikke så mye om små feil.

Nå skal jeg ikke i denne artikkelen skrive masse negativt om bygdebøker. Nei tvert imot. Jeg ønsker faktisk å fortelle at bygdebøker egentlig bør brukes så utrolig mye mer. Selv om bygdebøker kan inneholde feil, betyr selvfølgelig ikke det at den ikke skal brukes. Dersom du ser at ei fikk 11 barn, så har du i hvert fall 11 barn, så kan man lete litt mer i tillegg. Man finner også hvor folk har emigrert til. Noe som kan være utrolig vanskelig å finne ut på egenhånd. Det var jo ei bygdebok som gjorde at jeg for noen måneder tilbake fant ut at jeg hadde slekt i Sør-Afrika.

Når man driver slektsforskning så

syns nok alle at det er mye kjekkere å ha litt ”annen” informasjon om personene. Ikke bare datoer. I bygdebok finner man også mye informasjon om når folk flyttet, hvem de var og kanskje også andre ting dersom de opplevde noe spesielt.

Før man starter med slektsforskning, tenker man ikke på hvor mange bygdebøker som ligger rundt i de norske hjem. Når er på besøk hos folk, er det lett å se at bygdebøker finnes det overalt.

Om du gjerne skulle hatt et oppslag i ei bygdebok, så forteller det seg selv at det en mange som har denne boka. Er det bare et lite oppslag du trenger er det kanskje litt kjedelig å fjernlåne disse. Jeg anbefaler deg å ta turen innom Genress (www.disnorge.no/genress). Her er det mange som har sagt seg villig til å slå opp i ei bygdebok. Sjekk i hvert fall denne først. Dersom det heller ikke her er noen å finne, så må du fjernlåne boka. Det gjorde jeg med den nye bygdeboka fra Volda. Det hjalp meg kjempemasse i en måned før jeg måtte levere den inn.

Det å fjernlåne er egentlig ”lett som en plett”. Ta kontakt med et bibliotek i nærheten av deg. Er boka inne hos biblioteket det blir fjernlånt fra, kan det fort bare gå 1-2 uker før du har boka. Fjernlåning gjør at det ikke lenger er nødvendig å hele tiden kjøpe bøker man har en del slekt i.

Kva skjer ved NLI for tida?

Ein kort presentasjon av Norsk lokalhistorisk institutt

SKREVET AV HANS P. HOSAR

Norsk lokalhistorisk institutt (NLI)

- NLI er eit frittståande institutt under Kulturdepartementet.
- Verksemda starta opp i 1956.
- Formålet lyder etter vedtektene: "Norsk lokalhistorisk institutt har som formål å fremje lokal- og regionalhistorisk arbeid i heile landet. Det skal gje råd og rettleiing til aktørar innafor lokal og regional historie, skal drive eiga forskning og stimulere til forskning, og skal fungere som nasjonalt dokumentasjonssentrum for lokalhistorie..."
- Styret blir oppnemnt av Kulturdepartementet etter forslag frå Landslaget for lokalhistorie, Den norske historiske forening (HIFO),
- Instituttstyrarar: Rolf Fladby 1956-1986, Harald Winge 1986-1999 og Knut Sprauten frå 2000. I dag tel instituttet fem faste tilsette, styrar, to forskarstillingar, ei rådgjevar og ei konsulentstilling.
- NLI driv nettstadene www.lokalhistorie.no og www.lokalhistoriewiki.no.
- Saman med Landslaget for lokalhistorie gjev NLI ut Lokalhistorisk magasin med fire nummer i året.
- NLI har heile tida halde til i Oslo. Adresser: 1956-1969: Mogens Thorsensgt. 13. 1969-1978: Sommerogt. 17 (ved Solli plass). 1978-2000: Riksarkivbygningen, Kringsjå. 2000-2005: Kronprinsensgt. 9. 2005- Halvbroen, det nye tilbygget til Nasjonalbiblioteket i Oslo, ved Solli plass.

Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) tek mål av seg til å fungere som eit fagleg knutepunkt for lokal og regional historie på landsbasis, og for den saks skuld med trådar utover til lokalhistoriske miljø i andre land. Det inneber eit ønske om å bidra til fagutvikling i dialog og samvirke med andre aktørar og interessentar på feltet. Det gjeld historielags- og slektshistorierørsla, bygdebokforfattarar og byhistorikarar, universitet og høgskolar, ABM-sektoren (arkiv, bibliotek og museum), kommunane og andre offentlege styresmakter. Det omfattar også det generelt lokalhistorisk interesserte publikum, som meir og meir får karakter av å vere direkte aktør i denne samanhengen, i pakt med utviklinga av interaktive, sosiale kommunikasjonsformer over Internett.

Nettverksperspektivet

Knutepunktsfunksjonen har gjennom heile NLI drygt 50 årige eksistens lege innbakt i føremålsparagraf, plandokument og arbeidsoppgåver, og særleg handfast manifestert i samansetjinga av styret. Heilt frå byrjinga av har det nemleg vore vedtektsfesta styrerepresentasjon frå høvesvis historielaga (Landslaget for lokalhistorie), faghistorikarane, museumssektoren og Arkivverket. NLI er på si side fast representert i styret for Landslaget for lokalhistorie.

I desember 2006 vart Lokalhistorisk nettverk etablert. Deltakarane, over 400 i mai 2009, tilhøyrer ABM-institusjonar, forskings- og undervisningsintitussjonar, frivillige organisasjonar og andre som arbeider på dette feltet. Føremålet er å fremje tiltak som kan heve kvaliteten på den lokalhistoriske dokumentasjonen, forskinga og formidlinga som deltakarane i nettverket er involverte i. NLI er koordinator for prosjektet. Det er ein nær samheng mellom nettverket og utviklinga av nettstaden www.lokalhistoriewiki.no, som vi kjem attende til nedanfor. (Sjå elles nettadressa <http://www.lokalhistorie.no/nettverk/lokalhistorisk.html>).

Lesarane av Slegt og Data spør seg kanskje kvar slektshistoria kjem inn i dette biletet. Ein treng ikkje stikke under ein stol at det gjennom heile

NLI si historie har gjort seg gjeldande eit behov for grenseoppgang mellom lokalhistorie og slekts-historie. I dei fyrste vedtektene frå 1955 heitte det i føremålsparagrafen mellom anna: "[NLI] skal ta seg av ættegransking i den mon ættegransking går inn under den lokalhistoriske granskinga." Dette fall ut ved ei vedtektsendring i 1978. Det vil alltid vere diskutabelt kor viktig og riktig det er å fokusere slekts-historie i lokalhistorisk samanheng. Men det som er udiskutabelt, er at det i det slekts-historiske miljøet (fyrst og fremst innan DIS-Norge og NSF) finst ein betydeleg kompetanse på kjeldekunnskap og forskardugleik som lokalhistoria og NLI har trekt vekslar på, og som det kan tenkjast å trekkje større vekslar på innan det knutepunkts- eller nettverksper-spektivet som er lagt til grunn her. (Sjå elles nærare om NLI og slektsforskning i Slegt og Data 2/2000.)

Eit planlagt prosjekt som NLI er involvert i, og som i høg grad har slekts-historisk relevans, kan tene som eit konkret døme på nettverksfunksjonen i praksis. Det gjeld planane om å arbeide fram eit historisk befolkningsregister - med data for i prinsippet alle personar i Norge - i fyrste omgang for tidsrommet mellom 1801 og 1910. Det er rett nok førebels berre søkt om forskingsmidlar, så ein veit ikkje kor vidt heile eller delar av prosjektet vil bli realisert. Det er Registreringssentralen for historiske data i Tromsø som står i spissen for projektsøkna-den, og blant partnarane finn ein Statistisk sentral-byrå, Riksarkivaren, universiteta i Oslo og Minnea-polis, Folkehelsa, NLI og DIS-Norge. NLI og DIS-Norges roller i denne samanhengen kan seiast vere to sider av same sak, nemleg å stå som formidlarar av den betydelege personalhistoriske kompetansen som bygdebokforfattarar og slektsforskarar sit inne med, og som det i følgje projektsøkna-den vil vere nødvendig å mobilisere i arbeidet med registeret.

Det kan vere illustrerande å nemne også nokre andre større tiltak der NLI vonar å kunne fylle rollen som eitt av fleire viktige knutepunkt i større faglege nettverk.

Eit tiltak som nyleg har fått oppstartingsmidlar og er i gang, er leia av Statens kartverk. Det har som mål å lage digitale og nettilgjengelege kart over eldre administrative inndelingar av landet. Samarbeidspartnarane her i tillegg til Kartverket er Riksarkivet, Universitetet i Oslo og altså NLI. Det

vil dessutan bli utnemnd ei referansegruppe, sannsynlegvis med representantar for ABM-utvikling, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, Statistisk sentralbyrå, Kyrkerådet og Nasjonalbiblioteket.

I februar 2007 inngikk NLI et samarbeid med Høgskulen i Volda om forskingsprosjektet "Kulturperspektiv på møtet mellom embetsmenn og bønder", og som Norges forskingsråd har løyvt meir enn 6 millionar kroner til. Direktør for NLI, Knut Sprauten, er ansvarleg for eitt av dei tre delprosjekta der, "Embetsmenns og bønders orienteringsverd, eigenoppfatning og kulturelle særtrekk – ein regional komparasjon".

Høgskulen i Volda har også stilt seg i spissen for eit anna storstila prosjekt av metodeutviklande og fagstrategisk karakter, som det er søkt Forskings-rådet om midlar til i desse dagar. Det har arbeids-tittelen "Lokal- og regionalhistorisk fagforum. Strategisk utviklingsprosess for lokal- og regional-historisk forskning." Fleire andre historiske institutt har erklært seg som samarbeidsinteresserte. NLI har teke på seg sekretariatsfunksjonen om søknaden går inn, og Knut Sprauten er utpeikt som prosjektleiar. Lokalhistoriewiki.no er i søknaden trekt fram som eit integrert del i sjølve prosjektarbeidet.

Eit siste døme som skal nemnast, er eit vellykka gjennomført prosjekt med utspring i Mangfoldåret 2008, "Mangfoldige minner". Gjennom intervju og innsamling av munnlege minne, har prosjektet freista skape eit realistisk og mangesidig bilete av innvandarane sine møte med Norge og norske lokalsamfunn. Boka Veier til Norge (Aschehoug 2008) er eit konkret produkt av dette. Prosjektet er eit samarbeid mellom Norsk folkeminnelag, Landslaget for lokalhistorie og NLI, og har motteke støtte frå Norsk kulturråd og Fritt Ord. NLI har teke på seg ansvaret for å drive arbeidet vidare i 2009 i samarbeid med sekretariatet for Kulturminneåret.

Tidene skiftar

"Mangfoldige minner" er relevant på grunn av den nye innvandringa til Noreg i den siste generasjonen, og den igjen må sjåast som ein del av den gjennom-gripande globaliseringa i vår tid.

I sine val av arbeidsoppgåver og forskingsretning og i si strategiske planlegging frametter freistar NLI å tolke og forholde seg til slike grunnleggjande

endringar i omverda. Det har oppstått nye oppgåver og radikalt endra vilkår også for det lokalhistoriske kunnskapsfeltet ikkje minst gjennom dei siste par tiåra av instituttets 50-årige historie. Lenge var hovudoppgåva for NLI å hjelpe til med å heve det faglege nivået i bygdebøkene og byhistoriene, som i 1950- og 1960-åra i all hovudsak var skrivne av meir eller mindre dugande amatørhistorikarar. Tilsvarende konsulenthjelp er vel å merke ei fokusert oppgåve den dag i dag. Men i tida som har gått sidan instituttet vart grunnlagt, har mellom anna talet på fagutdanna historikarar vorte mangedobla. Lokal- og regionalhistoria er i stor mon blitt profesjonalisert, og for by- og bygdehistorikarar finst det mange andre stader enn NLI dei kan vende seg til for fagleg støtte. Da NLI starta verksemda si, var det to små historiske institutt i landet, ved Universitetet i Oslo og ved det nokså nye Universitet i Bergen. I dag er det seks universitet og eit stort tal høgskular som også har historiske institutt.

Ikkje minst er det den digitale revolusjonen – som jo DIS-Norge er eit ektefødd barn av! – som har endra grunnlaget for også NLI si verksemd på radikalt vis. I 1960-, 1970- og 1980-åra gjorde NLI eit uhyre verdifullt - og møysommeleg - arbeid med å publisere store kjeldeseriar som Skattematrikkelen 1647 og Norske kongebrev 1660-1704. Instituttet laga kjeldeoversyn som Gamle norske kart og mobiliserte landets fremste ekspertise til å utarbeidet storverket Norsk historisk leksikon. I dag blir digitaliserte kjeldeseriar publisert over internett en masse. Særleg viktig er den verksemda som Arkivverket (Digitalarkivet) driv, til dels i organisert samarbeid med frivillige frå DIS-Norge og andre, amatørar og profesjonelle i fruktbar samhandling. Bibliografiar, kjeldeoversyn og historiske og lokalhistoriske leksika kan i dag produserast, supplerast, korrigert og ajourførast kontinuerleg til dømes med avanserte databaser og til dømes wiki-teknologi på nettet. Norsk historisk leksikon er i dag digitalisert og ”wikifisert”.

Wiki-konseptet og andre delar av den nye sosiale teknologien som nå står til rådvelde for kunnskapsproduksjon, kunnskapsformidling og informasjonsutveksling, er bakgrunnen for at NLI har gjort digitale medium for nyutvikling av det lokalhistoriske fagfeltet til eit hovudsatsingsområde.

lokalhistoriewiki.no

Det viktigaste tiltaket i denne sammenhengen er lokalhistoriewiki.no. Arbeidet med denne interaktive og dugnadsbaserte nettstaden starta i 2007, og har vore alminneleg tilgjengeleg for publikum i eit drygt år nå. Opphavet var etter måten likearta idear som oppstod høvesvis ved NLI og hos sentrale personar innan Wikipedia. Ideane vart realiserte mellom anna med befordringshjelp via Lokalhistorisk nettverk og med pengestøtte frå ABM-utvikling.

Lokalhistoriewiki blir organisert og administrert av NLI, som tek på seg å syte for rettleiing og kvalitetssikring. Men artiklane blir skrivne av frivillige – amatørar så vel som fagfolk på ymse område - og vidareutviklinga av wikien skjer i tett dialog med brukarmiljøa. Det ligg eit program i definisjonen av nettstaden i ein presentasjonsbrosjyre frå instituttet: ”en nettbasert allfarveg mellom spisskompetanse på lokalplanet, forskningskompetanse i akademien, profesjonelle fagfolk innanfor ABM-sektoren og politiske og administrative aktører i kommunene”. Wikien inneheld i mai 2009 nær 5000 artiklar og over 300 bilete. Norsk lokalhistorisk leksikon er nå ein del av wikien.

Om både enkeltartiklar og wikien som heilskap kan vere høgst ufullkomne i dag, har NLI monalege forventningar til og ambisjonar med nettstaden. Den vil jo forresten i sitt dynamiske vesen pr. definisjon aldri kunne bli ”fullkommen”. Instituttet ønskjer i alle høve at det skal bli eit autoritativt og på sitt felt det største og mest dekkande oppslagsverket her til lands. Det skal vidare kunne utviklast til bli eit forum for forskning, fagdebatt, sjanger- og metodeutvikling. Vi reknar med å få utvida og forbetra NLI's rådgjevingsfunksjonar i aktivt samvirke med andre faginstansar og ekspertmiljø, og å kunne tilby eit sterkt utvida spektrum av hjelperåder til forskning i og formidling av lokal- og regionalhistorie.

Vi vonar med andre ord at lokalhistoriewiki.no skal kunne utvide tilbodet og bidra til kvalitetsheving innan alle dei tre hovudfeltene som i medhald av vedtektene utgjør NLI's eksistensrett, nemleg rådgjeving, forskning og dokumentasjon for å fremje lokal- og regionalhistorisk arbeid over heile landet.

I forbindelse med Kulturminneåret 2009 vil DIS satse på digitale familiehistorier. Hovedtema på årets slektsforskerdag lørdag 31. oktober er "Familieminne", og det naturlig å knytte dette opp mot årets kulturminneår og gjøre noe spesielt.

Digitalt Fortalt er et nettsted for personlige fortellinger om kulturminner. Det er opprettet av ABM-utvikling. De er ute etter de spennende og annerledes fortellingene - der det legges vekt på å være personlig. DIS-Norge vil oppfordre medlemmene å lage historier til dette nettstedet. Vi ønsker fortellinger som er oppsiktsvekkende, engasjerende, vanskelige, morsomme eller avslørende. Noen ligger allerede ute på nettsiden www.digitaltfortalt.no, men her er det plass til mange, mange flere. Har du noe å fortelle?

Konkurranse om digitale familiehistorier

DIS-Norge inviterer medlemmene til å lage korte digitale presentasjoner av egne familieminne og sende dem inn til årets konkurranse om beste digitale familiehistorie. Historiene sendes til DIS-Norges kontor og vil bli lagt ut på nettstedet Digitalt Fortalt som ABM-utvikling har laget i forbindelse med Kulturminneåret 2009.

Hva er en digital fortelling?

Bidragene kan være ganske enkle tekster eller avanserte multimediepresentasjoner. Tekstene må imidlertid være ledsaget av minst ett bilde og det

er også noen rammer for størrelsen på bidragene. Her er noen eksempler på aktuelle digitale fortellinger:

- En enkel tekst med ett eller flere bilder
- Et «lysbildeserie» med bilder og bildetekster.
- En lydfil der fortellingen er lest inn, evt. supplert med intervju og annen lyd.
- En multimediafil med bilder, animasjoner, film og/eller lyd.

For de tre siste kategoriene gjelder at bidragene bør ledsages av en meget kort skriftlig introduksjon.

Hva menes med familiehistorier?

Hovedtemaet for denne konkurransen er familieminne. Dette er også hovedtema for Slektsforskerdagen 2009. Med familieminne tenker vi da særlig på disse fire kategoriene:

Gjenstander

Mange har arvet gjenstander som har en spesiell betydning for familien. Det kan være gamle og verdifulle ting, ting som har en interessant historie eller ting som er et minne om en spesiell person i familien. Her dreier seg om alt fra gamle brudekister med navn og årstall og sølvskjeer som bestefar og bestemor fikk da de giftet seg, til en spesiell julepynt som har vært brukt i flere generasjoner og sydvesten som oldefar brukte da han var fisker. Et eksempel på en digital familiehistorie av denne typen vil du finne på denne URL-snarveien: <http://www.tiny.cc/dis1>.

Familiebilder

Dette kan f.eks. være profesjonelle gruppebilder av familien fra slutten av 1800-tallet eller amatørbilder som ble tatt av oldemor da hun satt og broderte en duk som fortsatt finnes. Et eksempel på en digital familiehistorie av denne typen vil du finne på denne URL-snarveien: <http://www.tiny.cc/dis2>.

Steder

Gamle hus som tidligere generasjoner i familien har bodd i, kan være et familieminne. Men også tufter etter en nedlagt husmannsplass, rester etter en gammel båtstø som oldefar brukte og setra der bestemor første gang var budeie kan være familieminne. Et eksempel på en digital familiehistorie av denne typen vil du finne på denne URL-snarveien: <http://www.tiny.cc/dis3>.

Historier

Muntlige familietradisjoner eller historier som bestemor fortalte eller vil fortelle om noe som var viktig for henne eller hennes familie, må vi også regne som familieminne. Til denne kategorien hører også historier om hvordan du som slektsgransker arbeidet for å løse et spesielt problem.

Mer informasjon vil du finne på nettsidene som vi har opprettet for denne konkurransen. Adressen er http://www.disnorge.no/dn/index/konkurranse_df.html Du kan også ta kontakt med DIS-Norges kontor på

Nå er den snart her!

Boken om hvordan lage slektsbok

- Min slektsforskning har liten verdi hvis den ikke blir videreført

Målet med denne boken er å stimulere alle til å «lage slektsbok».

Bokens undertittel, «Papir – multimedia – Internett», viser at den ikke bare har fokus på tradisjonelle slektsbøker mellom to permer. Boken gir også en innføring i andre presentasjonsformer. Multimedia og Internett er stikkord som kan pirre nysgjerrigheten til både garvede slektsforskere og yngre slektsinteresserte.

Boken henvender seg egentlig til alle som har en historie å fortelle. Tips og råd gis både for skriving av historien om slekta og for å komme i gang med egen historie. Du trenger altså ikke å ha drevet slektsforskning i mange år for å ha glede av denne boken, alle har jo en historie å fortelle!

Boken er bygget opp av frittstående artikler skrevet av ressurspersoner på sine respektive områder. Artiklene er samlet i temaer og i en rekkefølge som kan være naturlig for et prosjekt du skal starte på. Boken inneholder følgende artikler:

- Forhold man ofte vurderer før og etter at man har bestemt seg for å skrive
- Bruk av tankekart i planprosessen
- Å skrive en slektsbok
- Litt om skriving av biografier
- Hvordan skrive sin familiehistorie
- Sett minnene på papiret – skriv din livshistorie
- Samtaler med personer i slekten
- Nyttig å vite om skriving
- Hvordan håndtere sensitiv informasjon?
- Fra fotografier til familiehistorie
- Skanning
- Historie i slektsboken
- Kulturminner i slektsboken
- Arkivene i Norge
- Fra slektsprogram til slektsbok
- Nummerering i ane- og etterslektstavler
- Å skrive slektsbok i en tekstbehandler
- Hvordan presentere slekten – grafisk design
- Slektstreff

- Slekthistorisk nettside som mål og middel
- Interaktiv slektsbok
- Slektsbok på Internett
- Interaktiv slektspresentasjon i PowerPoint
- Digital presentasjon av slekten – digital husholdning
- Alle har en historie å fortelle, digitale fortellinger
- Opphavsrett for slektsforskere
- Trykkeprosessen
- ISBN og pliktavlevering
- Noen erfaringer med å lage slektsbok
- Erfaringer fra det å skrive og utgi slektsbok
- Når jeg er borte – vil alle slektsdata da havne på bålet?
- Organisere og arkivere slektsdokumentasjon
- Forslag til spørsmål for slektsforskere

Boken er innbundet og inneholder rundt 30 artikler skrevet av 20 forskjellige artikkelforfattere. Boken trykkes i farger og inneholder ca 250 sider.

Planlagt utgivelse blir til Slektsforskerdagen den 31. oktober 2009.

Prisen for medlemmer er i skrivende stund ikke fastsatt, men antatt utsalgspris for ikke-medlemmer blir kr 329. Medlemmer av DIS-Norge vil få god rabatt ved tidlig bestilling.

Bestilling av boka finner du informasjon om på www.disnorge.no/slektsbok.

Møllendal kirkegård, Bergen. Foto: Reinhard Heydt

Symboler og tekster på gravminner ved Møllendal kirkegård i Bergen

En kvantitativ analyse av endring i religionsvitenskaplig perspektiv

AV TORILL JOHNSEN

Dette er tittel på en nylig innlevert masteroppgave ved Universitetet i Bergen. Den er skrevet av Sverre Andreas Fekjan. Han har tatt utgangspunkt i Møllendal kirkegård i Bergen og fikk

tilgang til materiale fra kirkevergen og fra DIS-Norge for å kunne gjøre sine undersøkelser. Fekjan innleder oppgaven slik: "Gravminner er en kilde til symboler i bruk".

Flere av disse symbolene er benyttet innenfor religiøse tradisjoner. I denne undersøkelsen vil jeg presentere en kvantitativ beskrivelse av symboler og tekster på gravminner ved Møllendal kirkegård i Bergen, og hva de kan fortelle om religiøs endring. Det er først og fremst de mest brukte symboler og tekster jeg vil konsentrere

meg om, men selv om mitt hovedfokus er de vanlige uttrykkene, vil jeg også gjøre rede for de marginale. For å avdekke hva som er vanlig, og hvordan dette endrer seg over tid, har jeg benyttet en statistisk metode. Ved en slik metode finner man ikke bare ut hvilke symboler og tekster som opptrer hyppigst, men man kan også avdekke sammenhenger mellom ulike variabler, for eksempel kjønns- og aldersmessige forskjeller.”

Oppgaven beskriver mange forhold knyttet til gravminner. God argumentasjon og god med kildehenvisninger for de konklusjoner som trekkes. Jeg velger å trekke fram noen deler som kan være av størst interesse for slekts-

forskere. Er du interessert i å lese hele oppgaven, så finner du den her: <https://bora.uib.no/handle/1956/3025>

Fekjan har blant annet sett på ulike tradisjoner knyttet til dødsannonser og foretatt en sammenligning mot Sverige:

Svenske dødsannonser mellom 1945 og 1999

När döden skiljer oss åt... Anonymitet och individualisering i dödsannonser: 1945-1999 av Curt Dahlgren er en svensk religionssosiologisk undersøkelse av tekst og symboler i dødsannonser. Dahlgren fokuserer på avsenders perspektiv i kommunikasjonen, motivasjonen for valg av tekst og symbol, og bruker dette som utgangspunkt for sin analyse. Hypotesen for undersøkelsen er at man i økende grad velger symboler som beskriver den avdøde, noe han hevder å finne belegg for. På bakgrunn av dette argumenterer Dahlgren for en prognose som innebærer at korset, som han forutsetter har vært et allment dødssymbol, i fremtiden vil komme til å bli en sterkere markør for kristen tro.

Undersøkelsen tar for seg totalt ca. 13000 dødsannonser fra perioden 1975 til 1995, der Dahlgren skiller mellom et utvalg av storbyaviser og et såkalt allment utvalg.”

Samtlige annonser analyseres på flere måter slik at de kan klassifiseres og utviklingen over tid kan vurderes. Annonnene analyseres knyttet til type avis, avdødes kjønn og alder. Mer enn 250 ulike symboler er brukt i disse

annonnene. Dette gir grunnlag for en vurdering av hvordan symbolbruken har utviklet seg og om en også kan lese en endring av folks holdninger og tro knyttet til hvilke symboler de velger.

Norske dødsannonser på 1900-tallet

I Quando corpus morietur... Dødsannonser i Norge gjennom det 20. hundreåret, presenterer Geirr Wiggen en hovedsaklig språkvitenskaplig analyse av dødsannonser i Norge.

Analysen av ikke-verbal symbolbruk viser hvilke symboler som har vært representert i hvilke aviser. I første halvdel av perioden, fra 1901 til og med 1940 er det vanligst å ikke ha symbol på dødsannonnen. I andre halvdel av perioden er det korset som dominerer. Toppunktet for bruk av kors kommer i 1980. Dette året opptrer også symbolet for Human-Etisk forbund (”happy man”) for første gang i materialet. I 1998 finner vi den største bredden i bruk av symboler. ”Fugl”, ”blomst” og ”kors-anker-hjerte” opptrer da for første gang i materialet, mens ”happy man”, ”davidstjerne” og ”sirkel” videreføres fra tidligere.

Form på gravminner

Her gir Fekjan følgende oppsummering: ”Det er ytterst få gravminner som har en symbolsk utforming. Dette gravminneelementet er likevel representert i alle de undersøkte tiårene, med unntak av 1980-tallet. Bortsett fra Kors, Bok/bokrull og An-

net, som opptrer gjennom så å si hele perioden, ser vi at alle formkategoriene forekommer kronologisk overlappende. Obelisk overlappes av Urne og Klassisistisk. Sistnevnte overlappes av Hjerter, som kan sies å være den yngste formkategorien. Det er på 1910-tallet det opptrer former fra flest kategorier – Kors, Bok/bokrull, Obelisk, Urne og Annet. På 1980-tallet finnes det i utvalget ingen gravminner med symbolsk form, ellers er det i tiåret 1900-1909 og på 1970-tallet det forekommer færrest med henholdsvis en obelisk og ett kors.”

Figurer knyttet til gravminner

”Utviklingen i bruk av gravminnefigur kan deles inn i tre perioder. Den første perioden varer fra 1870- til 1920-tallet, og er dominert av figurmotivene Kors, Engel, Jesus og Statue i kombinasjon eller separat. Fugl introduseres på 1920-tallet.²⁰⁴ Den andre perioden varer fra 1930- til -80-tallet, og er preget av svært få gravminnefigurer. I den tredje perioden, som varer fra 1990 til 2005, er andelen gravminnefigurer steget til rundt 20 %. Her er det utelukkende Fugl som er representert i utvalget”, heter det i Fekjans oppsummering.

Frontsymbol på gravminner

Dette er Fekjans konklusjoner om endringen av bruk av frontsymbol: ”Frontsymbol er det elementet på gravminnet som er mest omfattende, både på grunn av bredden i symbolbruken, og fordi frontsymbol ofte består av en kombinasjon av delsymboler.

Fra og med tiåret 1900-1909 og ut den undersøkte perioden, er det

vanligst med kun ett delsymbol per gravminne, men bruken av to delsymboler er også utbredt. Når det kommer til de konkrete delsymbolene dominerer kors på hele 1900-tallet. Før dette, fra 1870- til 1890-tallet, er det Annet-kategorien som dominerer. Den består her for en stor del av strek og sluttstrek. På 2000-tallet går bruken Flora og Fravær av symboler (begge med 29,9 %) forbi bruken av Kors. Av symboler knyttet til bestemte religiøse tradisjoner, bortsett fra kristendom, er ”Happy man” representert på ett gravminne fra 1995 og den nitakkede bahá’ístjernen representert på ett gravminne fra 1997. Det hyppigst brukte frontsymbolet, uavhengig av antall delsymboler kombinert, er kun Enkelt latinsk kors. Dette frontsymbolet dominerer fra 1880-tallet til 1990-tallet. Før dette, på 1870-tallet, dominerer Enkelt latinsk kors og sluttstrek. På 2000-tallet dominerer kun Rose. I presentasjonen av marginale kombinasjoner i frontsymbol viste jeg hvordan andelen av disse er lavest etter 1950, med bunnpunktet på 1980-tallet.”

Minnetekster

Dette har også vært grunnlag for Fekjans studier. Hans oppsummering er som følger: ”Ulike minnetekster er representert i alle tiår i utvalget bortsett fra 1930-tallet, men det er først i de to siste tiårene i utvalget at minnetekster opptrer på mer enn 50 % av gravminnene. Denne økningen sammenfaller med kirkegårdsmyndighetenes oppfordring til bruk av tekst. I utvalget som helhet er det kun fem forskjellige minnetekster som hver er representert på mer en 1 % av

gravminnene: ”Takk for alt”, ”Hvil i fred”, ”Elsket og savnet”, ”Takk” og ”Minnes i kjærlighet”. Fra og med 1940-tallet og ut hele perioden er det ”Takk for alt” som dominerer på gravminnene. Helt på slutten av perioden, fra 1980- til -90-tallet, skjer den kraftigste økningen i bruken av minnetekster som hver for seg representerer mindre enn 1 % av gravminnene i utvalget. I denne gruppen er det fraser som omfatter ordkategorien Minne som er størst etter 1950. Kategorien Savn er den kategorien som øker mest frem mot 2000-tallet, og er da den største. Minnetekster som kommer inn under kategoriene Kristen og Øvrig religiøst språk er i den videre diskusjonen klassifisert som minnetekster med en eksplisitt kristen referanse. De har sitt bunnpunkt på 1980-tallet da de er helt fraværene, og sitt toppunkt på 1990-tallet med til sammen 4,2 %.”

Sammenhenger mellom tekst og symbol

Dette har også vært grunnlag for Fekjans studier. Og her er hans konklusjon på dette området: ”For å oppsummere ser vi at det i perioden etter 1950 blir en stabilitet i bruken av antallet gravminneelementer, med to symbolske elementer som det vanligste, dernest tre. Før 1950 er det større variasjoner i hvor mange elementer som er tatt i bruk på gravminnet. Tatt i betraktning økningen i bruk av minnetekst fra 1930-tallet, er det etter denne analysen grunn til å tro at minnetekst fortrenger andre symbolske elementer som andre og/eller tredje element. Det er sjeldent at minnetekst opptrer alene.

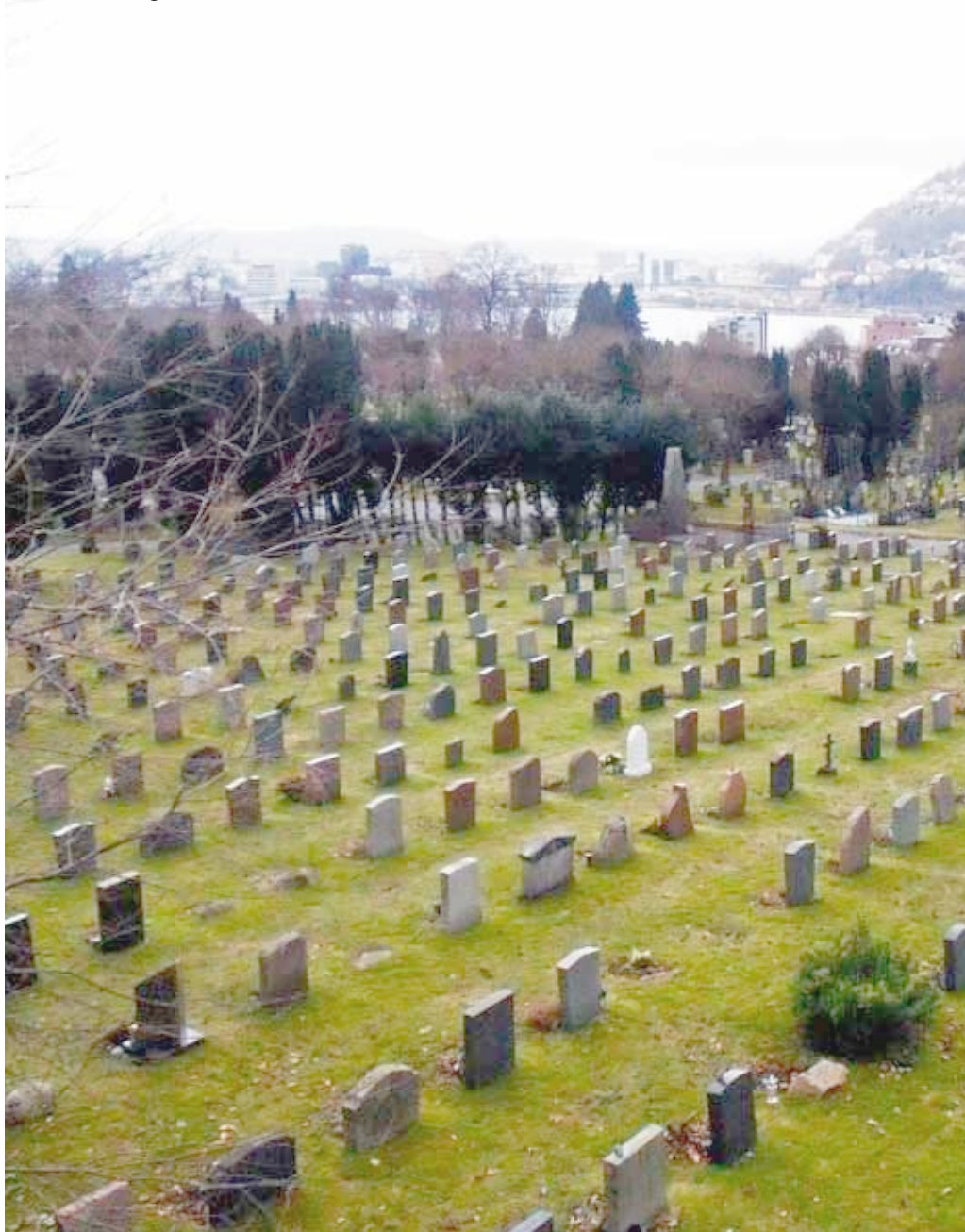
Fekjans avsluttende oppsummering:

”Den overordnede bruken av symboler på gravminner har en forholdsvis jevnt høy prosentandel gjennom hele perioden, mens minnetekst får en sterk vekst fra 1930- til 2000-tallet. De hyppigst brukte symbolene som finnes på flere elementer på gravminnene er Kors, Stjerne, Flora og Fugl. De eksplisitt religiøse referansene er i flertall i hele perioden. Av disse er det korset som utgjør størstedelen. De religiøse minnetekstene er marginalt til stede i alle tiår, bortsett fra tiåret mellom 1900 og 1909, 1930-tallet, og 1980-tallet, der dette er helt fraværende. Det er en økning i bruk av eksplisitt kristne referanser fra 1874 og ut 1800-tallet, en stabilt høy andel fra 1900 til 1949, og en nedgang fra 1950 til 2005.

Som jeg har beskrevet er det vanskelig å knytte disse funnene til noen av de beskrevne narrative for religiøs endring. Det krever ”an imaginativ leap” som er så betydelig at det blir vanskelig å se sammenhengen mellom materialet og narrative. I behandlingen av lignende materiale ved bruk av en statistisk metode, har det i tidligere forskning vært vanlig å henvise til bestemte narrative for å gi mening til funn og konkludere med religiøs endring. Jeg har vist hvordan det materiale og den metode jeg benytter ikke gir grunnlag for å konkludere på en slik måte. Jeg kan imidlertid konkludere med det følgende: Det har vært lite endring i eksplisitt religiøse referanser når det gjelder bredde i uttrykk. Endringene skjer først og fremst i hyppigheten i bruken av disse, med et tyngdepunkt i midten av perioden.”

Dette er en grundig studie av så vel faktisk bruk som mulig endring av holdninger over tid. Det at også gravminner reflekterer våre holdninger er kanskje ikke noe vi tenker over i hverdagen, men samtidig er det jo innlysende at dette preger måten vi markerer minnet over dem som forlater oss på. Absolutt interessant at vi, DIS-Norge, har kunnet bidra

til at denne studien er gjennomført. Kanskje noen som lurer på hva de skal ha som tema for en tilsvarende oppgave skulle ta for seg en kirkegård i en annen landsdel. Dermed kunne vi få informasjon om det kan vises til geografiske forskjeller også.

Mitt første møte med Amerika som slektsforsker

AV GEIR ANDREAS LYSHOLM DYBVIG

Det hele startet med at jeg under en liten opprydning i forskerhulen kom over et hefte jeg har hatt liggende i mange år. Det var en medslektning av en felles ane som før PCens gjennombrudd gjorde en formidabel innsats ved å samle opplysninger og i 1967 ga ut en oversikt over etterkommerne til min tipp-tipp-oldefar. Jeg tenkte at det nå var på høy tid å få oppdatert dette heftet slik at det som er kommet til av nye generasjoner siden utgivelsen, ble registrert. Min tipp-tipp-oldefar var fanejunker og brennerikontrollør Christian Christoffersen Bakkerud født på Ingeberghagan på Vang, Hedmark i 1821. Han var gift med Anne Larsdatter født på Bakkerud i Vang 1816. De hadde 6 barn hvorav den ene, **Andreas**, er den jeg skal komme nærmere inn på her.

I dette slektsheftet kommer det frem følgende om Andreas: "Han var den siste av i alt 6 barn og ble født 5. juli 1860 i Vang. Han utvandret til USA og hadde en datter som het Christianna. Andre opplysninger mangler." Heftet inneholdt også et bilde av "Andreas Bakkerud og kone" som er tatt i USA. Min nysgjerrighet var nå vekket, kunne det la seg gjøre å komme lenger med dagens hjelpemidler?

Videre studier av heftet gjorde at jeg ble sittende igjen med litt flere opplysninger: "**Christianna** Barsness, f. Bakkerud, f. 14 / 11 1893 + **Johan** Barsness. Barn: **Alma June**, f. 14 / 11 1915, **Delori**, f. 4 / 4 1925", samt at 2 søstere i Moss skulle ha et bilde av Alma og Delori, tatt ca. 1930 i Eau Claire, Wisconsin.

Disse 2 det var snakk om i Moss var av en tidlig generasjon og hadde gått bort for mange år siden. Ingen av dem var gift eller hadde barn, så der var det ingen ting å hente. Men jeg prøvde å lete litt rundt i de for meg vanlige kildene. Men verken Ellis Island, FamilySearch eller noe annet brakte frem noe nytt, så det endte med at det ble litt til og fra med å spore dem opp, og tiden gikk. Så der var jeg, med lite opplysninger og ingen fremgang.

Så kom kulturuka i Ullensaker. Der er det tradisjon at det er en dag med slektsforskning på

biblioteket. Det ble til at jeg skulle sitte der å bidra med det jeg kan. En annen av dem som dukker opp er Laila C, og jeg benyttet anledningen til å legge saken frem for henne mens vi drev å etablerte oss. Og hun sier som den selvfølgeliste ting, at når jeg har så mye opplysninger så skulle det kunne la seg gjøre å komme nærmere målet.

Det neste som skjer er at jeg registrerer noen fingre som raser over tastaturet, det dukker opp et skjema på skjermen og Laila utbryter: DER er han!

Name:	And Bakkerud
Marriage Date:	11 Jul 1891
County:	Buffalo
Volume:	02
Page:	0070

Name:	Christiana Bakrud
Home in 1900:	Dover, Buffalo, Wisconsin
Age:	6
Birth Date:	Sep 1893
Birthplace:	Wisconsin
Race:	White
Ethnicity:	American
Gender:	Female
Relationship to head-of-house:	Daughter
Father's Name:	Andrew C
Father's Birthplace:	Norway
Mother's Name:	Aslo*
Mother's Birthplace:	Norway
Marital Status:	Single
Residence :	Dover Town, Buffalo, Wisconsin
Occupation:	View on Image
Neighbors:	View others on page

Household Members:	
Name	Age
Andrew C Bakrud	39
Aslo* Bakrud	45

Familien Neumann

ved Finn Holden

Christiana Bakrud	6
Ole Erickson	23
Hannah Erickson	16

Før jeg helt får summet meg har det dukket opp et nytt bilde på PCn, det er av originalen til Census 1930 for Eau Claire. Det tar Laila, som den raceren hun er, et knapt sekund før hun har lokalisert og tydet skriften med familien Christina og John Barsness, med døtrene Alma J og Delores J.

USA var upløyd mark for meg, men for Laila var det plankekjøring. Så nå hadde jeg mer håndfast å ta tak i, Laila sendte over noen kopier på e-post som jeg hadde å jobbe videre med. 5 minutter tok det hele, og jeg hadde fått blod på tann, jegeren hadde våknet til live igjen og var på sporet. Vel hjemme satte jeg meg til første helga og tenkte at Nå skulle gjennombruddet komme, optimisten.

Av alt jeg forsøkte den helga kom jeg ikke lenger. Kanskje mer av slump enn av noe annet, men jeg havnet nå bort i en side "Norway Heritage Community" (Norwayheritage.com), der var det et forum med bla. Norwegians in America og jeg la likeså godt inn et innlegg med etterlysning om opplysninger om Barsness familien. Siden har det gått slag i slag, nesten ikke en dag uten nye opplysninger. Noen gode, andre mindre brukbare, men det gikk da fremover. Så en dag dukket det opp en som hadde sett etterlysningen og registrerte seg på forumet av den grunn. Det viste seg at han hadde vokst opp i Eau Claire og kjente til familien Barsness, og til jentene. Og for å ikke å gjøre historien for lang så kan jo de som ønsker det selv gå inn på forumet og følge utviklingen slik den fant sted. Men på under 1 måned. har jeg kommet fra å ha en "tapt" gren av familien til å ha fått kontakt med etterkommere som lever der borte i dag. Og dette takket være internett, og ikke minst hjelpsomme bidragsytere som viser minst like stor iver på mine vegne som meg selv. Og med på kjøpet har jeg fått mye lærdom om hva som finnes av kilder "Over There".

Denne slektsboka er svært sjarmerende, først og fremst ved de mange bildene av aner fra 1700- og 1800-tallet fra en enestående malerisamling som er bevart i familien. Jeg skulle gjerne ha sett noen av maleriene i større format. I tillegg er det mange morsomme karakteristikker av personene. Det har vært en glede å bla meg gjennom boka.

Jeg har noen innvendinger. Den første kommer med en gang boka åpnes og brukes. Margen inn mot midten er altfor smal. Sidetallet står øverst til høyre på hver side, men i mange oppslag kan vi for eksempel bare lese sidetallet på den høyre siden.

Vi lesere av en slektsbok må vite hvor vi er, hvem vi snakker om og forbindelsen mellom generasjonene. Her svikter det mange ganger. Ingen person har sitt unike nummer. Mange personer har samme nummer, mange er for eksempel person 4b og 4c, to forskjellige Georgine Neumann er 4e. Vi må bla mange sider og helt systematisk for å finne foreldrene. Noen personer har utførlig omtale to steder uten noen henvisning til den andre siden.

I en slektsbok om Familien Neumann venter leseren at den begynner med en stamfar Neumann. Ikke slik her. Denne begynner med et par sider om slekten Bøckmann inntil Magdalene Cathrine Edler (moren født Bøckmann) gifter seg med Jacob Hansen Neumann. Så står det et par sider om dem og deres sønn Frantz. Så går vi tilbake i tid til de eldste i Neumann-slekten. Her får vi ny omtale av Magdalene Cathrine, Jacob og Frantz uten henvisning til den første omtalen.

Noen nekrologer er gjengitt i slektsboka, andre steder henvises det til originalen annetsteds. Her burde behandlingen vært lik. Dette forhindrer ikke at medlemmene av Neumannfamilien vil ha stor glede av denne lekke slektsboka. Her finner de både aner og nålevende slektninger, de fleste med et godt bilde og interessant omtale.

Slektsgranskerens guide til utvandringen 1825 – 1930

av Liv Marit Haakenstad

I anmeldelse av skjønnlitterære bøker kan man noen ganger lese at anmelderen er blitt begeistret over boken. I sjeldne tilfeller kan man også oppleve å bli begeistret over en fagbok. For slektsforskere er dette nettopp en slik begeistringsskapende bok.

Ved sine tidligere artikler i Slegt & Data er forfatteren velkjent for alle som har fulgt med i arbeidet i DIS-Norge og fagkunnskapen på hennes spesialområde vises nå i full bredde. Denne boken er resultatet av et ambisiøst prosjekt som representerer et kulturhistorisk pionérarbeid.

Stoffmengden er meget rikholdig og oppbyggingen av kapitlene er utført med klar systematikk. Boken er derfor lett å finne frem i. Den omfattende stoffmengden er dessuten organisert på en profesjonell måte som øker bruksverdien av boken. Forfatteren har holdt en nøktern og dokumenterende stil som gjør fremstillingen troverdig; her finnes det lite synsing.

Del 1, Utvandringen, er en tematisk oversikt og beskrivelse av hele utvandringsforløpet fra norske bygder og byer via overfarten til bosetninger i Amerika. Denne delen kan leses uavhengig av slektsforskerinteresser og står således på egne ben. Del 1 utgjør sidene 1 – 181 og gir et viktig bidrag til vår historie. Det vil f.eks. egne seg godt som fagstoff for elever i den videregående skole o.a. som vil fordype seg i norsk utvandrerhistorie. For seriøse slektsforskere utgjør denne delen nødvendig bakgrunnsinformasjon for å drive selvstendig slektsforskning på en rasjonell måte.

Del 2, Hvordan finne utvandrere ? er en innføring i ulike kilder og metoder for dem som vil søke i ulike referanser i Norge, Storbritannia, Canada og USA.

Den som uten særlige hjelpemidler har strevet med søking etter norske emigranter i USA vil vite å verdsette de faglige opplysninger her. Denne delen kan spare amatører for flere måneders famlende søking langs uvante linjer og utallige kilder av usikker kvalitet. Den detaljerte oversikten over innvandrings- og passasjerlister viser hvordan man kan finne frem i mikrofilm og på Internett.

Tidskoloritten i utvandringshistorien er gjengitt med originaldokumenter slik som gamle avisannonser, emigrantreklame, billetter, bosetningskart i ulike stater, brev og prospektkort. Kartene som viser hvordan norske bosetninger (settlements) fordelte seg i statene i Midtvesten er meget interessante.

Her finnes også et relativt lite, men meget nyttig kapittel som forklarer hvordan personnavn og slektsnavn kunne bli forandret i det nye landet. Dette er et velkjent problem for de fleste som har drevet slektsforskning i amerikanske kilder. Forståelsen av navnenes fonetiske klang og de mulige amerikanske stavemåter kan løse problemene med å gjenfinne slektninger via Internett.

Siden den overveiende del av emigrasjonen i denne perioden gikk til USA er det naturlig at boken har dette som hovedtema. De norske utvandrerne til andre land var tallmessig en bagatell i forhold til USA-emigrantene. Boken inneholder en ganske kort omtale av de som reiste ut til Australia, New Zealand, Sør-Afrika, Madagaskar samt Sør- og Mellom-Amerika. Dette synes mest egnet for en særskilt bearbeiding i

en egen bok.

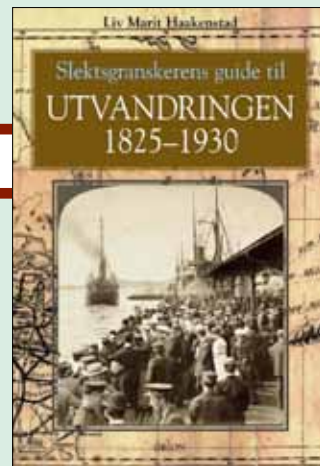
Den som har erfaring fra forfattertervirkosomhet eller forlagsarbeid vil lett skjønne hvilken krevende oppgave selve korrekturlesningen av et slikt verk har vært. Resultatet er blitt upåklagelig. Når nye utgaver skal produseres, bør kanskje forlaget vurdere en bedre papirkvalitet. Billedmaterialet vil da komme bedre til sin rett.

Ikke alle faglitterære forfattere eller forlag tar det så nøye med å utarbeide en profesjonell innholdsoversikt og et like profesjonelt register. I denne boken mangler ingen av delene. Boken er også forsynt med en meget fyldig litteraturliste på hele 12 sider; de fleste referanser er med tilhørende webadresser. Det er dessuten utarbeidet en omfattende kronologisk oversikt over viktige historiske hendelser knyttet til utvandringen.

Forfatteren har mottatt støtte fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF) samt Nordmannsforbundet. Disse organisasjoner kan notere seg at deres bistand har vært vel anvendte midler og har gitt et usedvanlig godt resultat.

Boken er blitt et standardverk og må ansees nærmest uunnværlig for alle amatører som leter etter utvandrede slektninger i Amerika. Boken anbefales uten reservasjoner.

Liv Marit Haakenstad, Slektsgranskerens guide til utvandringen 1825 – 1930. Orion Forlag AS 2008, , ISBN 978-82-458-0848-3, 352 sider, innbundet i stiv perm, rikt illustrert med fotos, kart, tabeller.

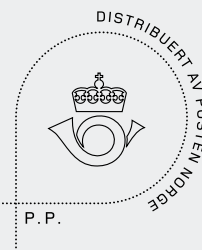
Aar. 1814.

D. I. Egtelstak

Indtrædte.

Nr.	Under brudens Dato er Egteskabet avsluttet.	Bridet Bred.	Bridgmannens og Bruders fulde Navn	Bridgmannens borgerlige Stilling (Næringssort) og Bopæl.	Bridgmannens og Bruders Fødsels- og Døds- aar.	a) Naar og hvor hustru- nærret, tidligere Kon- sultation er an- ordnet udsendes Ly- net, og b) hvor stilet gæst til Altene.	Bridgmannens Faders og Bruders Faders fulde Navn og borgerlige Stilling (Næringssort).	Fædrenes Navn og Bopæl.	Tilflyttedagene eller, medens Tilflytning ej har fået Sted, eller hvisken Stilling	Legitimation for Indførelse i Ekte- bøgerne med de fødselsdeklar., dermedt enkelte Tilflyttere.	Efterskud ved Tilflyt- ning eller and. saa- dan.
9.	13/6	1	Lars Mikkel Elvén og Karen Mikkeline Knudsenstr.	Gmst. Gjyverik	1851		Gmst. Elias Larsen Gjyverik Gmst. Knudsen Olsen Vedvike	Torvalds Olsen Larsen Elvén og Gmst. Ole Sørensen Elvén	25/5 19. 1/6 3/6		
10.	22/6	1	Lars Mikkel Elvén og Karen Mikkeline Knudsenstr.	Gmst. Storv.	1854		Gmst. Mikkel Sørensen Storv.	Gmst. Mikkel Sørensen og Gmst. Mikkel Sørensen	1/6 19. 3/6 13/6		
11.	21/6	1	Ole Larsen (Koppe- nik) og darsine Anne Sørensen	Hjst Gmst. Hjst Gmst.	1846		Gmst. Lars Olsen Hj. Hjst Gmst. Gmst. Sørensen Karlshavn	Gmst. Mikkel Olsen Hjst og Gmst. Ole Sørensen Hjst	3/6 19 10/6 21/6		
12.	29/6	1	Lars Mikkel Elvén og Karen Mikkeline Knudsenstr.	Gmst. Storv.	1855		Gmst. Mikkel Sørensen Storv.	Gmst. Mikkel Sørensen og Gmst. Mikkel Sørensen	1/6 19 3/6 10/6		
13.	29/6	1	Lars Mikkel Elvén og Karen Mikkeline Knudsenstr.	Gmst. Storv.	1855		Gmst. Mikkel Sørensen Storv.	Gmst. Mikkel Sørensen og Gmst. Mikkel Sørensen	1/6 19 3/6 10/6		

B-Economique
NORGE

Returadresse:
DIS-Norge
Lakkegata 21
NO-0187 Oslo

Medlemsfordeler i DIS-Norge

- Medlemsbladet Slegt og Data med mye slektsfaglig stoff tilsendes 4 ganger i året
- Full tilgang til våre hjemmesider med mye informasjon og faglig stoff
- Mulighet til å bidra til DIStreff der du kan treffe andre slektsforskere som kanskje vet noe om din slekt
- Som bidragsyter til DIStreff, får du brukernavn og passord slik at du kan lete i svensk, dansk og finsk database
- Tilbud om å delta på medlemsmøter, kurs osv fra det laget du geografisk tilhører og fra sentralt hold
- "Fadderordning". Du kan få tips og hjelp fra en etablert slektsforsker de første 12 måneder av ditt medlemsskap
- Rabatt på briller og synstest fra Interoptik og Brilleland
- Rabatt på bredbånd (Internett) fra Telenor
- Rabatt på diverse bøker, se www.disnorge.no
- Rabatt på slektstavler osv.
- Rabatt på bokinnbinding og trykking
- Rabatt på Genline og Svar for dem med slekt i Sverige

interoptik

brilleland

JULIUS. ØRENBORG BOKBINDERI
HÅNDVERK SIDEN 1860

